

A társadalmi felelősség, mint a tulajdonhoz való alapvető jog újabb korlátja

„Görbe tükör”

Tartalomjegyzék

I. Bevezetés	4
II. A tulajdonhoz való jog vizsgálata	5
1. A tulajdonhoz való jog rendszertani értelmezése	5
2. A tulajdonhoz való jog funkciója.....	5
2.1. A tulajdon funkciója	5
2.2. A tulajdonhoz való jog funkciója.....	6
3. A tulajdonhoz való jog fogalma.....	6
4. A tulajdonhoz való jog korlátai.....	8
4.1. Az Alkotmánybíróság gyakorlata a tulajdonhoz való jog korlátozásáról	9
4.2 A kivételesség	13
III. Az Alaptörvénybe bekerült (újabb) korlátozás – a német szabályozással való hasonlóság	14
IV. A tulajdonjog korlátozásával kapcsolatosan felmerülő kérdések	20
1. A tulajdonhoz való jog korlátozásával összefüggésben felmerülő kérdések.....	21
1.1. „Valljuk az elesettek és a szegények megsegítésének kötelességét.”	21
1.2. „Mindenki felelős önmagáért, képességei és lehetőségei szerint köteles az állami és közösségi feladatok ellátásához hozzájárulni.”	22
1.3. „A nagykorú gyermekek kötelesek rászoruló szüleikről gondoskodni.”	24
1.4. „Teherbíró képességének, illetve a gazdaságban való részvételének megfelelően mindenki hozzájárul a közös szükségletek fedezéséhez.” „A közös szükségletek fedezéséhez való hozzájárulás mértékét a gyermeket nevelők esetében a gyermeknevelés kiadásainak figyelembevételével kell megállapítani.”	25
1.5. A tulajdonhoz való jog védelmi szintje csökkenésének kérdése	28
2. A társadalmi felelősség alsó és felső határa.....	28
3. A társadalmi felelősség kapcsolata az Alaptörvény további rendelkezéseivel.....	30
3.1. „Mindenkinek joga van törvényben meghatározottak szerint a személye, illetve a tulajdona ellen intézett vagy az ezeket közvetlenül fenyegető jogtalan támadás elhárításához.”	30
3.2. „Honvédelmi és katasztrófavédelmi feladatok ellátása érdekében – sarkalatos törvényben meghatározottak szerint mindenki gazdasági és anyagi szolgáltatás teljesítésére kötelezhető.” ...	31

4. A társadalmi felelősség meghatározásával kapcsolatos kérdések	32
5. A társadalmi felelősség körének meghatározása	34
6. Az alapjog védelmi szintje csökkenésének megállapíthatósága	37
7. Az Alkotmánybíróság korábbi gyakorlatának követhetősége	38
V. Összefoglalás	39
Felhasznált irodalom	44
Jogszabály jegyzék	44

I. Bevezetés

Témaválasztásom oka legfőképpen és elsősorban, hogy 2012. január 1-jével hatályba lépett Magyarország Alaptörvénye, amely az így 2011. december 31-ig hatályos a Magyar Köztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvényt váltotta fel. Az Alaptörvény bizonyos gyakorlatában, nyelvezetében, megfogalmazásában követte ugyan az előző Alkotmányt, ám meghatározott kérdésekben, így a tulajdonhoz való jog esetében is, változtatott a szabályozáson. A tulajdonhoz való jogot az alkotmányban nem az alapjogi fejezetben szabályozták, ám az Alkotmánybíróság értelmezéseiből, valamint az Alkotmány olvasatából is kiderült (még a laikus számára is), hogy a tulajdonhoz való jog alapjog, sőt mi több, emberi jog. Az Alaptörvény elsőként ezen változtatott: a tulajdonhoz való jog bekerült a Szabadság és felelősség című – az alapjogokról szóló – fejezetébe, valamint egy további fordulattal ki is egészült. Megítélésem szerint ennek az új fordulatnak kihatása lehet mind az alapvető jog értelmezési gyakorlatára, mind arra a védelmi szintre, amelyet nyújt (kérdés, hogy az csökken, vagy növekszik-e ezáltal), mind pedig a későbbiekben történő esetleges korlátozási lehetőségekre.

Az Alaptörvény a tulajdonhoz való jogot a XIII. cikkében szabályozza.¹ Összevetve a korábbi, 2011. december 31-éig hatályos Alkotmány 13. §-ával² kitűnik, hogy a szabályozásnak csak egyetlen új eleme van: a XIII. cikk (1) bekezdésének második mondata, amelynek rendelkezése szerint „*a tulajdon társadalmi felelősséggel jár*”.

Ennek vizsgálata előtt azonban az Alkotmány és az Alaptörvény szerint is azonos tulajdonhoz való jog bemutatása tűnik indokoltnak.

¹ Alaptörvény XIII. cikk (1) Mindenkinek joga van a tulajdonhoz és az örökléshez. A tulajdon társadalmi felelősséggel jár.

(2) Tulajdont kisajátítani csak kivételesen és közérdekből, törvényben meghatározott esetekben és módon, teljes, feltétlen és azonnali kártalanítás mellett lehet.

² Alkotmány 13. § (1) A Magyar Köztársaság biztosítja a tulajdonhoz való jogot.

(2) Tulajdont kisajátítani csak kivételesen és közérdekből, törvényben szabályozott esetekben és módon, teljes, feltétlen és azonnali kártalanítás mellett lehet.

14. § Az Alkotmány biztosítja az öröklés jogát.

II. A tulajdonhoz való jog vizsgálata

1. A tulajdonhoz való jog rendszertani értelmezése

„A tulajdon mindenkit megillető emberi jog. Tartalma szerint a gazdasági szabadságjogok, funkciója alapján a védőjogok csoportjába sorolható. Gyakorlási módja szerint egyéni és kollektív jogként is meghatározható, míg kialakulása szerint első generációs alapjognak minősül.”³ A tulajdon a szabadság egyfajta gazdasági manifesztációjának tekinthető.⁴ Történetileg a tulajdonhoz való jog az állampolgári alapjogokhoz kapcsolódik, érvényesülése azok biztosítékának is számít. Ezek mellett ugyanakkor azt is hangsúlyozzák, hogy adott társadalmi berendezkedés gazdasági alapjainak meghatározása általában meghaladja az állampolgári jogok kereteit.⁵

2. A tulajdonhoz való jog funkciója

2.1. A tulajdon funkciója

A tulajdonnak az emberi létezésre vonatkozóan meghatározó jelentősége van, mivel az egyén szempontjából a materiális lét alapját jelenti, gazdaságilag pedig a társadalmi, a polgári függetlenség biztosításának teremti meg az előfeltételét.⁶ „Tulajdon nélkül az individuum kiszolgáltatott, a társadalom és a gazdaság akkor minősülhet szabadnak, ha van tulajdon. Ebből következően a tulajdon általános funkciója egyrészt a vagyoni jogi területen történő személyi szabadság biztosítása, illetve a saját felelősségű életalakítás lehetővé tétele.”⁷

³ Chronowski – Drinóczi – Petrétei – Tilk – Zeller: Magyar alkotmányjog III. Alapvető jogok. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs 2010. 493. o.

⁴ Uo.

⁵ Sári János – Somody Bernadette: Alkotmánytan II. Alapjogok. Osiris Kiadó, Budapest 2008. 229. o.

⁶ Vö. Chronowski – Drinóczi – Petrétei – Tilk – Zeller: i.m. 492. o.

⁷ Uo.

2.2. A tulajdonhoz való jog funkciója

A fentebb leírtak alapján is kitűnik, hogy bármely polgárnak, tekintettel arra, hogy a tulajdonhoz való jog emberi jog, szüksége van tulajdonra mind ahhoz, hogy alapvetően életben maradjon, mind pedig azért, hogy szükség esetén igényeit kielégíthesse.

A tulajdonhoz való jog védőjog.⁸ Így olyan negatív jellegű parancsként határozható meg, amely tartalmilag tartózkodási kötelezettséget fogalmaz meg, és amely a tulajdonhoz való jogból fakadó jogi helyzet zavartalan fennállását és élvezetét garantálja. Közjogi igényként való felfogása megalapozza, hogy a jogalanyok az állammal szemben e jogukra hivatkozzanak, illetve azt is, hogy – a kivételes esetektől eltekintve, amelyeket szintén az Alaptörvénynek kell tartalmaznia – az állam tartózkodjék az alapjog alanyának tulajdonosi pozíciójába való behatolásától. Az állam kötelezettségévé válik továbbá, hogy biztosítsa a tulajdonhoz jutás elvi lehetőségét, a már megszerzett tulajdon védelmét, valamint a tulajdonjog korlátozása elleni garanciákat.⁹

3. A tulajdonhoz való jog fogalma

A fentiek alapján meghatározható a tulajdonhoz való jog fogalma, amely magában foglalja az alapjog rendszertani értelmezését, funkcióját, és tárgyát.

Az alkotmánybíróági felfogás szerint az alkotmányos tulajdonvédelem köre és módja nem szükségképpen követi a polgári jogi fogalmakat. Ennek egyik oka, hogy az alkotmányos tulajdonvédelem a polgári jogi tulajdonvédelmen túlterjeszkedik,¹⁰ másik oka pedig a tulajdon funkcionális értelemben való felfogása. „A tulajdonhoz való jog általános értelemben az egyik legkorlátozhatóbb, mindenkit megillető alapjog.”¹¹ Mindenkit megillető, tehát mind magánszemély – állampolgárságától függetlenül – mind jogi személy – kivéve az állam – ezen alapjog alanya lehet, illetve ezeknek az alanyoknak azonosak a jogai és a kötelezettségei.¹² „A tulajdonhoz való jog alkotmányjogi és funkcionális értelemben a személyes autonómiát

⁸ Chronowski – Drinóczi – Petrétei – Tilk – Zeller: i.m. 493. o.

⁹ Chronowski – Drinóczi – Petrétei – Tilk – Zeller: i.m. 493-494. o.

¹⁰ Chronowski – Drinóczi – Petrétei – Tilk – Zeller: i.m. 492. o.

¹¹ Uo.

¹² Uo.

közvetlenül, illetve közvetetten biztosító alapvető jog.”¹³ A személyes autonómiát közvetlenül a tulajdoni tárgy, a tulajdon állaga, mint anyagi alap garantálja, közvetetten pedig a tulajdon szerepét átvevő vagyoni jogok, illetve közjogi alapú jogosítványok alapozzák meg. A meghatározás lényege: az alkotmányos védelemnek úgy kell követnie a tulajdon társadalmi szerepének változását, hogy közben ugyanezt a védelmi feladatot elláthassa.¹⁴

Ugyanezeket a megállapításokat támasztja alá a következő meghatározás: „*A tulajdonhoz való jog főszabályként negatív jellegű, tartalmilag tartózkodási kötelezettséget megfogalmazó – az állam beavatkozását elhárító – parancs, amely a tulajdonhoz való jogból fakadó jogi helyzet zavartalan fennállását és élvezetét garantálja. A tulajdonhoz való jog minimálisan annyit jelent, hogy az állam alapvetően és főszabályként tartózkodjék az alapjog alanyának tulajdonosi pozíciójába való behatolástól. [...] Az alkotmányban rögzített tulajdonjog szubjektív oldalról az állammal szemben fennálló közjogi igény, amely egyfelől a tulajdonhoz jutás állam által biztosított elvi lehetőségére másfelől a megszerzett tulajdon állam általi védelmére irányul.*”¹⁵

„Az alkotmányjog eszközrendszere elsősorban a tulajdonba való állami beavatkozásnak a jogszabályokban kifejeződő formáival szemben nyújt védelmet.”¹⁶

A korábbi alkotmányi szabályozás alapján az Alkotmánybíróság a tulajdonhoz való jog védelmi körébe nemcsak a tulajdonjogot, hanem az azzal összefüggő minden vagyoni jog biztosítását bevonta. A testület tehát a tulajdonvédelemmel kapcsolatos rendelkezéseket olyan alapjognak tekintette, amelyet mind az Alkotmánybíróság, mind a bíróságok az egyéb dologi jellegű vagyoni jogok védelmére is alkalmaznak.¹⁷

A fentiek összefoglalásának tekinthető a következő meghatározás: „*A törvény által kifejezetten tulajdonnak minősített jogosultságon kívül*¹⁸ *egyrészt tulajdon az alkotmány értelmében mindaz a vagyoni értékű jogosultság, mely a korábban fennállott tulajdonjogból a magánjog szabályai szerint levezethető. Ilyen értelemben tulajdon lehet a visszterhes ügyletekből származó jogosultság éppúgy, mint a magánjogi jogalanytól ingyenesen szerzett. Másrészt tulajdon az a*

¹³ Uo.

¹⁴ Chronowski – Drinóczi – Petrétai – Tilk – Zeller: i.m. 492. o.

¹⁵ Chronowski Nóra: Alkotmányjog és közigazgatási jog I. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs 2011. 119. o.

¹⁶ Sári – Somody: i.m. 235. o.

¹⁷ Dr. Holló András – Dr. Balogh Zsolt: Az értelmezett Alkotmány, 2010. 324. o.

¹⁸ Ezt támasztja alá Salát Orsolya – Sonnevend Pál: „13. § [A tulajdonhoz való jog]” in: Jakab András (szerk.): Az Alkotmány kommentárja Budapest, Századvég Kiadó, 2009. 467. o.

jogosultság is, melyet a jogosult értékteremtő teljesítményével – munkájával, jövedelemszerző tevékenységével – szerzett, akkor is, ha ez a jogosultság közjogi eredetű.”¹⁹

Kiemelendőnek tartom az Emberi Jogok Európai Bizottságának és Bíróságának gyakorlatát is, amely más irányból közelít: „a tulajdonhoz való jogot biztosító rendelkezés kifejezetten említi a közterhek megfizetésének biztosítását, mint a tulajdon korlátozásának jogalapját. Ebből a contrario az is következhetne, hogy a közterhek a tulajdonhoz való jogot korlátozzák.”²⁰ A bizottság gyakorlata azonban eredetileg egyáltalán nem tekintette úgy, hogy az egyezményben biztosított tulajdonhoz való jog korlátot állítana az államok adójogi szabályai elé. Később ezt annyiban enyhítette, hogy amennyiben a szóban forgó adó vagy egyéb közteher súlyosan aláássa az érintett anyagi helyzetét, alkalmazható a korlátozás. Még ezzel együtt is tág teret engedett azonban az államok mérlegelésének. Később egy konkrét ügyben²¹ kifejezetten leszögezte, hogy a jogalkotónak széles mozgástere van az adók kikényszerítésére vonatkozó szabályok megállapításakor.²²

4. A tulajdonhoz való jog korlátai

A jog-összehasonlítás alapvetően két megoldási modellt alkalmaz.²³ Az első az egyesült államokbeli modell, amely a tulajdon védelmét a tulajdon teljes elvonása elleni védelemre korlátozza, a második a német modell, amely nemcsak a tulajdon elvonása elé állít korlátokat, hanem kifejezetten felhatalmazza a törvényalkotót a tulajdon tartalmának és korlátainak meghatározására is, illetve deklarálja a tulajdon szociális kötöttségét.²⁴ Az egyesült államokbeli modell a tulajdon teljes elvonása esetén fizetendő kártalanításban határozza meg a tulajdonvédelem eszközét, a német modell ezzel szemben eleve korlátot is ad a törvényhozónak a tulajdon korlátozásának mértékéhez: „a tulajdon csakis akkor és olyan mértékben korlátozható, amikor és amilyen mértékben ezt annak szociális kötöttsége szükségessé teszi.”²⁵ Ez azt jelenti, hogy a közérdek indokolhatja a tulajdon korlátozását, de a korlátozásnak alkalmasnak kell lennie

¹⁹ Halmai Gábor – Tóth Gábor Attila: Emberi jogok, Osiris Kiadó, Budapest 2008. 651. o.

²⁰ Halmai – Tóth: i.m. 658. o.

²¹ Gasus Dosier und Fördertechnik GmbH v. The Netherlands, Judgment of 23. February 1995, App. no. 15375/89

²² Halmai – Tóth: i.m. 658-659. o.

²³ Salát – Sonnevend: i.m. 475.o., továbbá Halmai – Tóth: i.m. 663. o.

²⁴ Halmai – Tóth: i.m. 663. o.

²⁵ Halmai – Tóth: i.m. 663. o.

a cél megvalósítására, a legenyhébb az igénybe vehető eszközök közül és arányban is áll az elérni kívánt céllal.²⁶ A tulajdonelvonás szintjét el nem érő tulajdonkorlátozás ellen is véd, itt a mérce kevésbé szigorú: tulajdon elvonása mellett csak igazságos kártalanítás mellett lehetséges, tulajdon egyéb korlátozása esetén elég az arányosság elvének való megfelelés.²⁷

Az Alkotmány 13. §-ában csak a kisajátítás tekintetében határozott meg garanciális szabályokat, a tulajdon szociális kötöttségéről és korlátozásának egyéb lehetőségeiről nem tett említést. Mindezek ellenére az Alkotmánybíróság már korai gyakorlatában is abból indult ki, hogy az alkotmány nem pusztán a kisajátítás elé állít korlátokat, hanem egyéb beavatkozások ellen is véd, ezért ezeket az egyéb alapjogokra irányadó szükségességi-arányossági vizsgálatnak vetette alá.²⁸

4.1. Az Alkotmánybíróság gyakorlata a tulajdonhoz való jog korlátozásáról

Az Alkotmánybíróság már a 64/1993. (XII. 22.) AB határozatában foglalkozott azzal, hogy az Alkotmány 13. § (2) bekezdése a kisajátítást csak kivételesen és közérdekből, törvényben szabályozott esetekben és módon, teljes, feltétlen és azonnali kártalanítás mellett engedi meg.

Az Alkotmánybíróság megfogalmazása szerint „ez a szabály a kisajátításnak arra a hagyományos fogalmára vonatkozik, amikor a tulajdont teljes egészében elvonják. A tulajdon súlyos megterhelése is megkövetelheti azonban az Alkotmány alapján a kisajátításhoz hasonló védelmet. A közérdekből szükséges korlátozás esetében is szólhat valamely alkotmányosan is figyelembe veendő szempont mellett, hogy a tulajdonos veszteségét mégis ki kell egyenlíteni, vagy legalábbis mérsékelni. [...] Ezekben az esetekben a beavatkozást igazoló közérdek és a tulajdonos kényszerű jogséremlme közötti arányosság követeli meg a kiegyenlítést.”²⁹

„A tulajdon társadalmi és gazdasági szerepe, különösen az egyes szabályozó intézkedések beilleszkedése adott gazdaságpolitikai feladatokba, egyébként is sokkal nehezebbé teszi a szükségesség vagy elkerülhetetlenség megállapítását, mint más alapjogok esetében, ahol inkább lehetséges általános érvényű viszonyítás. Demokratikus társadalomban természetes, hogy a tulajdont érintő gazdasági és szociális kérdésekben a „közérdeket” igen eltérően ítélik meg. A

²⁶ Halmai – Tóth: i.m. 663. o.

²⁷ Halmai – Tóth: i.m. 663-664. o.

²⁸ Halmai – Tóth: i.m. 664. o.

²⁹ Holló – Balogh: i.m. 316. o.

törvénnyel érvényesített „közérdek” alkotmánybíróági vizsgálata ezért nem a törvényhozó választásának feltétlen szükségességére irányul, hanem arra kell szorítkoznia, indokolt-e a közérdekre hivatkozás, illetve, hogy a „közérdekű” megoldás nem sért-e önmagában is valamely más alkotmányos jogot.”³⁰

A közérdek és a tulajdonkorlátozás arányossága vizsgálatánál viszont az Alkotmánybíróság általában is meghatározhatja azokat az ismérveket, amelyek a beavatkozás alkotmányosságát eldöntik. [...] Alaptalannak tekinti például az Alkotmánybíróság a tulajdonkorlátozást, ha annak időtartama nem kiszámítható.”³¹

A testület a 64/1993. (XII. 22.) AB határozatban foglalt véleménye – miszerint a tulajdonkorlátozásnál elfogadja az absztrakt közérdeket – később, a 4/2006. (X. 5.) AB határozatban, megváltozott: „A tulajdonjog korlátozása tekintetében is az Alkotmánynak az alapvető jogok korlátozására meghatározott szabályát és az ennek alapján kialakult alkotmánybíróági gyakorlatot kell alkalmazni.”³²

Meghatározza, hogy így már több szempont veendő figyelembe:

- Az Alkotmány 13. §-ából származó sajátosságok, mint a közérdek, másik alapvető jog, alkotmányos érték vagy cél érvényesülésének szükségessége, vagy a közérdek miatt fennálló szükségesség. Az Alkotmánybíróság szerint „a közérdeket jogszabályban úgy kell meghatározni, hogy konkrét ügyben a közérdekből történő korlátozás szükségességét bíróság ellenőrizhesse.”³³

Ugyanezt támasztja alá az Alkotmánybíróság 50/2007. (VII.10.) AB határozata, melyben szerepel, hogy „a közérdeket jogszabályban úgy kell meghatározni, hogy a közérdekből történő korlátozás szükségessége kérdésében egyedi aktusok törvényességének ellenőrzése esetén a bírói hatalom, normatív aktusok felülvizsgálata során az Alkotmánybíróság állást tudjon foglalni. A „közérdek miatt fennálló szükségesség” fennállásának bizonyítása a normaalkotó, ... felelőssége.”³⁴

³⁰ Holló - Balogh: i.m. 316-317. o.

³¹ Holló - Balogh: i.m. 317. o.

³² Holló - Balogh: i.m. 321. o.

³³ Uo.

³⁴ Holló - Balogh: i.m. 322. o.

- A vizsgálat másik szempontja az arányosság, amelynek „általános vizsgálati mércéje alkalmazandó: a korlátozással elérni kívánt cél fontosságának és az ennek érdekében okozott alapjog-sérelem súlyának összhangban kell állnia.”³⁵

*„Amíg az egyéb alapjogok korlátozásánál más alapjog, avagy más alkotmányos érték védelmének szükségességét kell igazolnia a törvényalkotónak – ezt nevezi a magyar gyakorlat szükségességnek – addig a tulajdonhoz való jog korlátozásához az egyszerű közérdek is elegendő, feltéve, hogy a korlátozás nem aránytalan. Azt, hogy mi tekinthető közérdeknek, a törvényalkotó dönti el, s döntése csak a közérdek nyilvánvaló hiánya esetén bírálható felül. A vizsgálat így a beavatkozás arányosságára korlátozódik; alkotmányellenesség akkor állapítható meg, ha a tulajdonkorlátozás súlya nincs arányban az érvényesíteni kívánt közérdekkel.”*³⁶ Ez tekinthető a tulajdonkorlátozási teszt különlegességének.

A fentiek szerint a tulajdonhoz való jogba történő állami beavatkozás (az Alkotmány szabályai szerint) kétfajta mérce alapján voltak megítélhetőek: az első a) a kisajátítás esetére, a második b) az egyéb tulajdonkorlátozásokra vonatkozóan.³⁷

a) A kisajátítás a tulajdon állam általi, jogszabállyal, részben vagy egészben történő korlátozása, elvonása. „A jogkorlátozás mértéke az a szempont, mellyel az Alkotmánybíróság a kisajátítást az egyéb tulajdonkorlátozásoktól megkülönbözteti. Ennek a megközelítésnek a hátránya, hogy nem ad lehetőséget pontos kritériumok megfogalmazására.”³⁸ „Miután a tulajdon szabadságjog, és mint ilyen a személyi autonómiát is biztosítja, nyilvánvaló, hogy nem fokozható le egyszerű értékgaranciává. Nem állítható tehát, hogy az alkotmány a kisajátítás jogszerűségét csakis a kártalanítás lététől vagy nemlététől teszi függővé.”³⁹ „A jognak elsősorban azt kell biztosítania, hogy a tulajdonosok saját tulajdonukat a maguk döntése szerint élvezhessék. A tulajdon és ezzel a döntési lehetőség elvonása akkor is alapjogsérelem, ha a tulajdon értékét a közhatalom megtéríti.”⁴⁰ Ezért szükséges a kártalanítás mellett a közérdek.

³⁵ Holló - Balogh: i.m. 321. o.

³⁶ Halmai – Tóth: i.m. 665. o.

³⁷ Halmai – Tóth: i.m. 666. o.

³⁸ Uo.

³⁹ Uo.

⁴⁰ Uo.

A fentiek alapján a kisajátítás alkotmányosságának vizsgálata esetén az első vizsgálat arra irányul, vajon indokolja-e megfelelő közérdek a kisajátítás tényét: vizsgálandó a közérdek léte és hogy a jogsérelem a közérdekkel arányos volt-e. Csak ezek után következhet a kártalanítás létének vagy nem létének vizsgálata, melynek vizsgálata egyszerűbb, mivel az Alkotmány (és az Alaptörvény is) ennek mértékét és jellegét meghatározza.⁴¹ Kiemelendő azonban, hogy az Alkotmánybíróság csak a kisajátítás alkotmányellenességére mutathat rá, a fizetendő kártérítés mértékét még ilyen esetben sem írhatja elő, mert ezzel a jogalkotás területére tévedne.⁴²

b) Az egyéb – kisajátításnak nem tekinthető – tulajdonkorlátozás esetén az arányosság elve a fő mérce.⁴³ „Formálisan ugyan a törvényhozó csak közérdekből korlátozhatja a tulajdont, azonban az Alkotmánybíróság csak a közérdek nyilvánvaló hiánya esetén avatkozhat közbe.”⁴⁴ A törvényhozónak ezekre tekintettel gyakorlatilag szabad keze van annak meghatározásakor, hogy mi számít közérdeknek; az Alkotmánybíróságnak csak utólagosan lesz lehetősége az ellenkezőjét vizsgálni, adott, konkrét esetben, az eset körülményeit figyelembe véve.⁴⁵ A testület a 64/2003. (XII. 22.) AB határozatában rámutatott azonban arra, hogy a kártalanítás az egyébként aránytalan tulajdonkorlátozást arányossá teheti.⁴⁶ Az Alkotmánybíróság gyakorlatában az alkotmányos tulajdonvédelem terjedelme mindig konkrét; függ a tulajdon alanyától, tárgyától és funkciójától, illetve a korlátozás módjától is.⁴⁷

Az egyéb tulajdonkorlátozások aránytalanságának jogkövetkezménye ugyanúgy semmissé nyilvánítás, mint a tulajdont megfelelő kártalanítás nélkül kisajátító jogszabályé.⁴⁸

Az Alkotmánybíróság gyakorlatát vizsgálva kiemelhető, hogy „az alkotmányos tulajdonvédelem addig terjedhet, amíg a védeni kívánt jogosultságok a tulajdon személyes autonómiát biztosító feladatát ellátják.”⁴⁹ Mindazonáltal az sem „téveszthető szem elől, hogy az Alkotmánybíróság a vagyon tulajdonvédelmével kapcsolatos eddigi ügyekben a dogmatikai megfontolásokat bizonyos rugalmassággal kezelte, és ez a rugalmasság a vagyon tulajdonvédelménél is

⁴¹ Alaptörvény XIII. cikk (2) bekezdés; Halmai – Tóth: i.m. 666. o.

⁴² Halmai – Tóth: i.m. 666. o.

⁴³ Halmai – Tóth: i.m. 667. o.

⁴⁴ Uo.

⁴⁵ Uo.

⁴⁶ 64/2003. (XII. 22.) AB határozat, ABH 1993, 381, Idézi Halmai – Tóth: i.m. 667. o.

⁴⁷ Halmai – Tóth: i.m. 667. o.

⁴⁸ Halmai – Tóth: i.m. 668. o.

⁴⁹ 10/2001. (IV. 12.) AB határozat, ABH 2001, 123,137

érzékelhető.”⁵⁰ (Remélhető, hogy ez a rugalmasság a továbbiakban, a változások tükrében megfigyelhető lesz.)

Kiemelendőnek tartom a következő megállapítást: „a közérdek alapján történő tulajdonkorlátozásnál az Alkotmánybíróság nem tekinti elégséges alapnak, hogy a jogszabály általánosságban hivatkozik a korlátozást szükségessé tevő közérdekre, szabad hatósági mérlegelési jogkörben hagyva annak meghatározását, konkrétan milyen tulajdoni tárgyakra kell a korlátozást alkalmazni. *A közérdeket jogszabályban úgy kell meghatározni, hogy konkrét ügyben a közérdekből történő korlátozás szükségességét bíróság ellenőrizhesse.*”⁵¹ E határozat a 64/1993. (XII. 22.) AB határozat tesztjének szigorítása annyiban, hogy a közérdek fennálltának megállapítását nem bízta kontroll nélkül a törvényhozóra.⁵²

4.2 A kivételesség

A kisajátításnak kivételesnek kell lennie. Ezzel kapcsolatban annyi emelendő ki, hogy „kivételes esetnek tekinti az Alkotmánybíróság, ha valamely alkotmányos közérdekű cél elérése érdekében a tulajdon állam általi megszerzése elengedhetetlen, és e tulajdont az állam polgári jogi ügyletek útján nem képes megszerezni.”⁵³ „A jogszabályoknak tehát a közérdekű célok azon eseteire kell korlátozniuk a kisajátítás lehetőségét, amelyek megvalósítása végső soron csak a tulajdon elvonásával lehetséges.”⁵⁴ „A kivételesség érvényesülésének biztosítója például az az előírás, amely a kisajátítási hatóság kötelezettségévé teszi annak vizsgálatát, hogy a közérdekű célt a kisajátítani kért ingatlanon indokolt-e megvalósítani.”⁵⁵

Az Alkotmánybíróság a 22/2012. (V. 11.) AB határozatában „elvi jelleggel fogalmazta meg, hogy az újabb ügyekben felhasználhatja azokat az érveket, amelyeket az Alaptörvény hatálybalépése előtt hozott korábbi határozatai az akkor elbírált alkotmányjogi kérdéssel összefüggésben tartalmaztak, feltéve, ha az Alaptörvény konkrét – az Alkotmányban foglaltakkal

⁵⁰ Idézi Halmi – Tóth: i.m. 661-662. o. Ugyanezt támasztja alá Salát – Sonnevend: i.m. 475. o.

⁵¹ 42/2006. (X. 5.) AB határozat, ABH 2006, 520, 528, és Salát – Sonnevend: i.m. 477. o.

⁵² Salát – Sonnevend: i.m. 477. o.

⁵³ Salát – Sonnevend: i.m. 483. o.

⁵⁴ Uo.

⁵⁵ 479/B/1993. AB határozat, ABH 1993, 665, 667, és Salát – Sonnevend: i.m. 484. o.

azonos vagy hasonló tartalmú – rendelkezései és értelmezési szabályai alapján ez lehetséges.”⁵⁶ [...] „Az Alkotmánybíróságnak azokra az alapértékekre, emberi jogokra és szabadságokra, továbbá alkotmányos intézményekre vonatkozó megállapításai, amelyek az Alaptörvényben nem változtak meg alapvetően, érvényesek maradnak.”⁵⁷ [...] „Ez azonban nem jelenti az Alkotmányon alapuló határozatokban kifejtettek vizsgálódás nélküli, mechanikus átvételét, hanem az Alkotmány és az Alaptörvény megfelelő szabályainak összevetését, valamint gondos mérlegelést kíván. Ha az összevetésnek az az eredménye, hogy az alkotmányjogi szabályozás változatlan vagy jelentős mértékben hasonló, az átvételnek nincs akadálya. Másrészt az Alkotmány s az Alaptörvény egyes rendelkezései tartalmi egyezősége esetén éppen nem a korábbi alkotmánybírói döntésben megjelenő jogelvek átvételét, hanem azok figyelmen kívül hagyását kell indokolni.”⁵⁸

A tulajdonhoz való jog alaptörvényi megfogalmazása nagyban hasonlít az alkotmányi meghatározásra, ám szerepel benne egy új mozzanat, amelynek vizsgálata feltétlenül szükséges, mivel módosítást eredményezhet a védelmi szintben.

III. Az Alaptörvénybe bekerült (újabb) korlátozás – a német szabályozással való hasonlóság

Magyarország Alaptörvényének XIII. cikk (1) bekezdés 2. mondata szerint „A tulajdon társadalmi felelősséggel jár.” Ezt a rendelkezést az Alaptörvény újításként vezette be a tulajdonhoz való joggal kapcsolatban. Ez az előírás nagyfokú hasonlóságot mutat a német alaptörvény (Grundgesetz – GG)⁵⁹ szabályozásában fellelhető „társadalmi kööttség, társadalmi felelősség” elvével. A GG szabályozása szerint ugyanis „A tulajdon kötelez. A tulajdon használata egyúttal a közjót is szolgálja.”⁶⁰

A szabályozásból a következő megállapítások emelhetők ki:

- a tulajdonhoz való jog biztosított,

⁵⁶ Naszladi Georgina: Eldölt a korábbi alkotmánybírói határozatok jogi sorsa. *Közjogi Szemle* 2012/2. 60. o.

⁵⁷ Uo.

⁵⁸ Uo.

⁵⁹ GG 14. cikk (1) A tulajdon és az öröklési jog biztosított. Ezek tartalmát és korlátait törvény határozza meg. In: *Nemzeti alkotmányok az Európai Unióban.* (Szerk. Trócsányi László – Badó Attila) KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2005. 730. o.

⁶⁰ GG 14. cikk (2) bekezdés

- tartalommal és korlátokkal rendelkezik,
- ezt a tartalmat és a hozzá tartozó korlátokat csak törvény határozhatja meg,
- a tulajdon kötelez,
- valamint használata (a magáncél mellett) a közjót is szolgálja.

A német jogirodalomban egységesnek mondható az a felfogás, hogy a tulajdonfogalom nem korlátozódik a civiljogi tulajdonfogalomra, és az alkotmány tulajdonfogalma nem azonos a civiljogi tulajdonfogalmával.⁶¹ E felfogás – ahogy erről már volt szó – ennyiben azonos a magyar szabályozással, mivel az alkotmányjogi védelem nem korlátozódik csupán a magánjogi tulajdonfogalomra.

A német alkotmányjogi megközelítés szerint a tulajdongarancia a védelmi területre tekintettel különösen nehéz alapvető jognak minősül. Ez abból adódik, hogy „a tulajdon nagymértékben norma által formált. A tulajdon szabadsága jogilag konstituált szabadság. Elvégre nincs tulajdon jogrend nélkül. Ezért tartalmazza a GG 14. cikk (1) bekezdés 1. mondata azt a törvényhozásra vonatkozó kötelezettséget, hogy alkosson és tartson készenlétben olyan normákat, amelyek szerint a tulajdont az alkotmány értelmében megalkothatják, megszerezhetik, használhatják és elidegeníthetik, továbbá az ilyen normák kielégítő módon létezhetnek. Ennyiben a tulajdon intézményi garanciájáról beszélnek. Ezen túlmenően a GG 14. cikk (1) bekezdés 1. mondata egy jogállási garanciát tartalmaz (fennállási garanciának is nevezik). A tulajdonos a tulajdoni tárgyat megszerezheti, megtarthatja, elidegenítheti, használhatja, vagy nem használja. A közhatalom arra kötelezett, hogy a tulajdonosi pozícióba csak sajátos feltételek esetén avatkozzon be.”⁶²

E felfogás szerint tehát a tulajdon norma által formált, ami törvényalkotási jogosultság, illetve kötelezettség is a német törvényhozó hatalom számára. Kiemelendő azonban, hogy ez a „tulajdon intézményi garanciája” is, mert ez biztosítja létezését. Valójában olyan jogállási garanciáról van szó, amely alapján a tulajdonosnak a tulajdoni tárgya felett teljes körű rendelkezési joga van, és amelynek következtében a közhatalomnak olyan tartózkodási kötelezettsége keletkezik, amelyet csak kivételes esetekben törhet meg. Véleményem szerint a

⁶¹ Lásd – többek között – G. Manssen: Staatsrecht II. Grundrechte. Verlag C. H. Beck, München 2010. 200. o.

⁶² Manssen: i.m. 200. o.

német megoldás ebben is azonos a magyar szabályozással, habár hazánkban a tulajdon szabályozása inkább a Polgári törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény (továbbiakban: Ptk.) rendelkezéseiben figyelhető meg.

A német felfogás szerint a törvény által meghatározott tulajdon jelenti a tulajdongarancia tárgyát. A tulajdon – mint adott jogtárgy adott jogalanyhoz való hozzárendelése – jogi fogalmának kidolgozása tehát nélkülözhetetlen annak érdekében, hogy e kategória a jogéletben alkalmazható legyen.⁶³ Mindezekre figyelemmel a GG 14. cikk I. bekezdés 1. mondata által biztosított tulajdonvédelem konkrét terjedelme csak a tulajdon tartalmának és korlátainak meghatározása nyomán állapítható meg. A tartalom és a korlátok kialakítása a GG 14. cikk I. bekezdés 2. mondata alapján a törvényhozó feladata, amelynek során jelentős mérlegelési jogkörrel rendelkezik.⁶⁴ Lényegében a tulajdonhoz való jog védelmének meghatározásához szükséges a tulajdon tartalmának és korlátainak megállapítása, mivel mindaddig, amíg a törvényhozó hatalom ezt nem teszi meg, a tulajdonhoz való jog és védelmi köre értelmezhetetlen marad. (E felfogással egyet lehet érteni, de ez nem lehet olyan fokú, hogy kiüresítse az alapjog tartalmát.) A GG 14. cikk. I. bekezdésének 2. mondata tehát igen széles körű felhatalmazást ad a törvényhozónak arra, hogy a tulajdon tartalmát és korlátait magánjogi és közjogi normákkal absztrakt és általános értelemben meghatározza. Az így kialakított tulajdonfogalom azonban nem lehet abszolút, tartalmi és funkcionális elemeinek folyamatosan igazodniuk kell a társadalmi és gazdasági viszonyokhoz.⁶⁵ Kiemelendőnek tartom ezt az utóbbi megállapítást: a tulajdon és a tulajdonhoz való jog szabályozása sosem szakadhat el az aktuális társadalmi és gazdasági viszonyoktól, mivel a szabályozás alapvető jelentőségű mindkettő működéséhez.

A német felfogás szerint a törvényhozó nem teljesen szabad a tartalom meghatározása során. Figyelembe kell vennie a GG 14. cikk (1) bekezdés 1. mondatának, továbbá az 1. cikk⁶⁶, a 2. cikk (2) bekezdésének⁶⁷, valamint a 3. cikk (1) bekezdésének⁶⁸ alapvető érték döntéseit, emellett

⁶³ A. Katz: Staatsrecht. C. F. Müller Juristischer Verlag, Heidelberg, 1994. 382. o.

⁶⁴ BVerfGE 16, 147, 181 f.

⁶⁵ Katz: i.m. 382. o.

⁶⁶ E cikk (1) bekezdése az emberi méltóság sérthetlenségét tartalmazza, a (2) bekezdés a sérthetetlen és elidegeníthetetlen emberi jogok elismerését rögzíti, míg a (3) bekezdés szerint az alapjogok – mint közvetlenül hatályosuló jogok – kötik a törvényhozást, a végrehajtó hatalmat és az igazságszolgáltatást.

⁶⁷ E rendelkezés az élethez és a testi épséghez való jogot, illetve a személyi szabadság sérthetlenségét tartalmazza.

⁶⁸ Ebben a bekezdésben a törvény előtti egyenlőség kerül rögzítésre.

szem előtt kell tartania a közjót és a arányosság elvét, amelyek a tulajdonos jogai korlátozásának nemcsak alapjai, hanem korlátjai is.⁶⁹ Ez meglátásom szerint zsinórmértékül szolgálhat a magyar szabályozás számára is. A jogalkotónak figyelemmel kell lennie az Alaptörvényre – különösen az I. és II. cikkben meghatározottakra –, valamint az Alkotmánybíróság által is megállapított arányosság elvére.

A tulajdon társadalmi (szociális) kötöttsége alatt a Német Szövetségi Alkotmánybíróság a tulajdon törvényi normákban megjelenő korlátozásainak összességét érti, amely a közjó érdekében általánosan érvényesülő határokat szab a tulajdonos átfogó használati és rendelkezési jogának.⁷⁰ E megállapítást azért tartom fontosnak, mert irányadó kereteket ad a vonatkozó alaptörvényi rendelkezés értelmezéséhez, illetve megfogalmazza, hogy mire irányul a tulajdonhoz való jog közjóra tekintettel történő törvényi korlátozása. E rendelkezést értelmezve az Alaptörvény XIII. cikkében szereplő újabb korlátozás kapcsán megállapítható, hogy a társadalmi kötöttség minden olyan korlátozás, amely a közérdek célját szolgálja. Ez alapján viszont érvényét veszthetné a kisajátításról szóló rendelkezés, amely az állam javára teljes mértékben vonja el a tulajdont, mivel ugyanígy a közérdekre hivatkozva teszi.

A GG 14. cikk (2) bekezdése lemond arról a tulajdoni rendről, amelyben az egyéni érdek feltétlen előnyt élvez a közösségi érdekekkel szemben. A 14. cikk sokkal inkább az egyéni és közösségi érdekek ütközését hivatott kiegyenlíteni. Ennek során azonban a törvényhozót arányosan további értékelési mozgástér illeti meg.⁷¹ A német szabályozás alapján tehát a tulajdonhoz való jog korlátozását feltétlenül „jóvá kell tenni” a jog alanya számára, mivel az feszültséghelyzetet teremt. Természetesen a kiegyenlítés lehetőségét az alaptörvényi szabályozás ismét a törvényhozó kezébe adja. A törvényhozó feladata annak a szociális modellnek a megvalósítása, amely e normatív elemeket egyensúlyba hozza. A tényezők egyike sem csökkenthető túlzott mértékben, ehelyett valamennyi igazságos kiegyenlítésére kell törekedni.”⁷² Úgy vélem, ez alátámasztja az általam fentebb megfogalmazottakat, miszerint az alapjognak és a hozzá tartozó korlátozásnak kiegyensúlyozottnak kell lennie, a társadalmi kötöttség nem

⁶⁹ Katz: i.m. 382. o.

⁷⁰ Katz: i.m. 382. o.

⁷¹ Uo.

⁷² Uo..

terjedhet túl az egyén alapvető érdekein, és az egyén sem vonhatja ki magát a „szociális modell” által igényelt minimum alól.

A német alkotmányjogban azonban megkülönböztetések tehetők a tulajdongarancia alapgondolatára és védelmi céljára, valamint a konkrét tárgy társadalmi kötöttségére tekintettel: amennyiben a tulajdon funkciója az egyéni szabadság biztosítása (személyi funkció), a tulajdon különösen kifejezett, intenzív védelmet élvez. Ezzel szemben minél inkább társadalmi vonatkozású és szociális funkciójú adott tulajdoni tárgy, annál szélesebb a törvényhozó hatásköre a tartalmi és korlátozó rendelkezések meghatározására, és annál szűkebb körű a tulajdonvédelem. (A tulajdongarancia mértéke tehát fokozatos a szociális vonatkozás és szociális kötöttség alapján, így pl. intenzív a tulajdonos által lakott lakás esetében, kevésbé erős bérlakások esetén, és relatíve csekély a gazdasági társaságokban való részesedés tekintetében.)⁷³ E megállapítás alapján tehát minél inkább társadalmi funkciót tölt be a tulajdoni tárgy, annál kevésbé élvez az egyén védelmet. Ez a bemutatott példák alapján ugyan helytálló érvelés, ám a törvényhozónak itt is feltétlenül figyelemmel kell lennie arra, hogy ne vonjon el olyan tulajdoni tárgyat, amely csak túl tág értelmezés révén sorolható a társadalmi feladatokat ellátó tárgyak körébe.

A GG 14. cikk (1) bekezdés 2. mondatának tartalmi és korlátozási rendelkezései nem lehetségesek korlátlanul, hanem – ahogy részben már szó volt róla – számos követelményt ki kell elégíteniük.

„A 14. cikk alapvető értékdöntése a társadalmilag kötött tulajdon értelmében megköveteli, hogy a 14. cikk (2) bekezdés szerinti szabályozás során a közösség érdekét és az egyéni érdeket kiegyensúlyozzák. *A közjó orientációs pont, de egyben határ is a tulajdonos korlátozása tekintetében.* A 14. cikk (1) bekezdés 2. mondata szerinti alapjogot érintő tartalmi és korlátozó rendelkezéseknek figyelembe kell venniük az elemi értékdöntést a magántulajdon javára, és összhangban kell állniuk a többi alkotmányi rendelkezéssel – különösen a 3. cikk (1) bekezdés egyenlőségi parancsával, a személyiség szabad kibontakoztatásához való joggal, valamint a jogállamiság és a szociális államiság elvével.”⁷⁴

⁷³ Katz: i.m. 383. o.

⁷⁴ Uo.

Látható tehát, hogy a német gyakorlat azonos a hazaival: a korlátozás lehetőségének is megvannak a maga határai, amelyekre tekintettel kell lenni. Eszerint a tulajdonos jogköre korlátozásainak a kitűzött cél eléréséhez alkalmasnak és szükségesnek kell lennie, nem lehet túlzóan terhelő. „Eszerint a tulajdonkorlátozást nem igazolhatja bármely elképzelhető közérdek, csak az, amelyet az arányosság elvének figyelembe vételével elsőbbség illeti meg a polgár alapvető szabadságigényével és bizalomvédelmével szemben.”⁷⁵ E megállapításban is kifejeződnek a fentebb kifejtettek: a közérdek túlságosan tág értelmezése szükségszerűtlenül akadályozná az alapjog jogosultját jogos érdekei és lehetőségei gyakorlásában. Kiemelendő továbbá a szükségesség-arányosság igénye is (amely minden alapjogi korlátozás vizsgálatánál irányadó az alkotmánybíróság gyakorlatára is).

A német felfogás szerint „minél erőteljesebben érintett a cselekvési szabadság, annál nyomósabbnak kell lennie a törvényhozó beavatkozása indokainak; egy konkrét tulajdontárgy szociális vonatkozása mértékének figyelembevétele során kölcsönhatás van a tulajdonkorlátozás intenzitása és a közérdek mértékére vonatkozó követelmények között.”⁷⁶ E megállapítás összefoglalja a tulajdonkorlátozás és a közérdek mértékének helyes meghatározása során irányadó elvet, miszerint ha a törvényhozó kellő figyelemmel van az egyén „cselekvési szabadságára”, nem okozhat gondot a közjó érdekében szükséges korlátozás során megállapítani, hogy mi az a mérték, amely során még nem sérti, és nem korlátozza túlzóan az alapvető jogot.

A Grundgesetz tulajdonhoz való jogra vonatkozó rendelkezését, valamint az ehhez kapcsolódó jogirodalmat vizsgálva kitűnik, hogy a német szabályozás valóban sokban hasonlít az Alaptörvényben megjelent rendelkezéshez, ám az is megfigyelhető, hogy kiforrott joggyakorlata van a jog társadalmi kötöttséggel magyarázott korlátozásának. A jogirodalom is felhívja a törvényhozás figyelmét mind a jogalkotási jogosultságára és kötelezettségére, mind arra, hogy ez mennyi veszélyt jelent magában. Meglátásom szerint, ha a magyarországi joggyakorlat is ilyen irányból közelíti majd meg az új szabályozás értelmezését, a német joggyakorlat helyes irányt adhat, ám mind a jogalkotó, mind a jogalkalmazó szerveknek tekintettel kell lenniük arra, hogy a társadalmi és gazdasági helyzet nem azonos a németországi helyzettel. Ha nem veszik figyelembe a különbségeket, az túlzó elvonásokhoz vezethet. Tekintettel arra, hogy a tulajdonhoz

⁷⁵ Uo.

⁷⁶ Katz: i.m. 384. o.

való jog mindenkor alapvető emberi jog, feltétlenül szükséges az, hogy korlátozása során ne csupán a közérdek szempontjait vizsgáljuk, mivel a túlzott elvonás ellehetetleníti a polgárt, amely természetesen reakciókat vált ki (például elkeseredettséget, dühöt, netán ellenállást), amely ismét a közérdek ellen fog hatni, azt akár akadályozni is képes.

IV. A tulajdonhoz való jog korlátozásával kapcsolatosan felmerülő kérdések

A továbbiakban a tulajdonhoz való joggal, valamint az ehhez tartozó új előírással kapcsolatba hozható alaptörvényi rendelkezések vizsgálatát végzem el. Ezt azért tartom fontosnak, mert ez alapján választ kaphatunk arra, mit jelent az Alaptörvényben felmerült új korlátozás, mi a terjedelme, és mi lehet a tartalma. Végigolvasva az Alaptörvény rendelkezéseit, egyes előírások esetében fellelhető, felismerhető a tulajdonjoghoz való kapcsolódása.

Az Alaptörvény vizsgálandó rendelkezései az alábbiak:

- a Nemzeti hitvallásban szereplő megsegítési kötelezettség,
- az Alapvetés O) cikke, amely az önmagáért való felelősségről és közösségi hozzájárulásról szól,
- az V. cikk, amely a jogos védelem intézményét a tulajdonnal való összefüggésben is lehetővé teszi,
- a XVI. cikk (4) bekezdése, amely a gyermek gondoskodási kötelezettsége a szülei irányába,
- a XXX. cikk, amely a közös szükségletekről rendelkezik,
- a XXXI. cikk (6) bekezdés, amely honvédelmi és katasztrófavédelmi feladatok ellátása érdekében korlátozza a tulajdonhoz való jogot,
- a 37. cikk (4) bekezdése, amely az Alkotmánybíróság jogainak korlátozása a költségvetés állásához igazítva (e rendelkezés vizsgálata a tulajdonhoz való jog védelmi szintjének megállapításához szükséges).

Álláspontom szerint e rendelkezések hatással vannak az egyén tulajdonhoz való jogára, mert mindegyik meghatároz egy-egy kötelezettséget, ami általában valamilyen helytállási kötelezettség, vagy valamilyen kötelezettségvállalás a nevében arra nézve, hogy mit kell majd tennie a jövőben az Alaptörvény rendelkezései alapján bizonyos felmerülő, esetenként előre meg nem határozott esetekben. Az Alaptörvény a tulajdonhoz való jogot deklaráló rendelkezésében rögzíti a társadalmi felelősség – mint társadalmi kötöttség – elvét, amely az egyén érdekeit

tekintve láthatóan korlátozás, ám az Alaptörvény ezt a korlátozást nem határozza meg pontosan. Ez alapján merül fel, hogy mely rendelkezések állhatnak kapcsolatban ezzel a társadalmi felelősséggel, mi sorolható ide. A továbbiakban dolgozatomban erre kívánok választ találni.

1. A tulajdonhoz való jog korlátozásával összefüggésben felmerülő kérdések

A fentiekben már bemutatást nyert a szabályozás kisajátítással kapcsolatos korlátozó rendelkezése, ám az Alaptörvény ennél szélesebb körűen korlátoz. Kérdés az, hogy a kisajátítás és a társadalmi felelősség fedi, fedheti-e egymást.⁷⁷ Meggyőződésem szerint nem. A kisajátítás célja egy közérdekű cél elérése,⁷⁸ a társadalmi felelősség ennél többet takar. Ha a kettő fedi egymást, úgy a társadalmi felelősség, társadalmi kötelezettség köre foglalja magában a kisajátítást, mint társadalmilag kötött helytállási kötelezettséget. E kérdésekre összefüggő és kimerítő módon csak az Alaptörvény egyes rendelkezéseinek a tulajdonhoz való joggal történő egybevetésével lehet választ adni.⁷⁹

Álláspontom szerint a társadalmi felelősség körébe sorolhatjuk az Alaptörvény több rendelkezését is arra tekintettel, hogy valamilyen társadalmi, szociális kötelezettséget határoz meg az egyén, a polgár számára. Ezek közé sorolható a Nemzeti hitvallás megsegítési kötelezettsége, az állami feladatokhoz való hozzájárulást megfogalmazó kötelezettség, a szülőkkel kapcsolatos gondoskodási kötelezettség, valamint a közös szükségletekhez való hozzájárulás kötelezettsége. Az alábbiakban ezek részletes tárgyalása történik.

1.1. „Valljuk az elesettek és a szegények megsegítésének kötelességét.”⁸⁰

Nyelvtani-logikai értelmezésben ez a szabály gyakorlatilag alamizsna-kötelezettséget írna elő, amely nézetem szerint a társadalmi felelősség, mint a tulajdonhoz való jogot korlátozó rendelkezésként vehető számba, mivel a polgár tulajdonát korlátozza a társadalmi

⁷⁷ Lásd erről a dolgozat IV. fejezet 1.5. pontját.

⁷⁸ Ptk. 177. § (1) Ingatlant kivételesen, közérdekből – törvényben megállapított esetekben, módon és célokra – lehet kisajátítani. A kisajátított ingatlanért teljes, feltétlen és azonnali kártalanítás jár. Vö. továbbá a kisajátításról szóló 2007. évi CXXIII. tv. rendelkezései.

⁷⁹ Lásd erről a dolgozat IV. fejezet 6. és 7. pontját.

⁸⁰ Alaptörvény, Nemzeti hitvallás

felelősségvállalás. Kötelező ereje vitatható, az Alaptörvény rendelkezése szerint viszont értelmezési alap.⁸¹ Úgy vélem, mind a tulajdonhoz való jogot korlátozó rendelkezések körébe, mind a társadalmi kötöttség körébe bevonható ez a szabályozás. Ha pedig a későbbi joggyakorlat is így látja majd, felhatalmazást adhat további, akár rendszeres tulajdonelvonásra is. Emiatt pedig szükségesnek érzem a rendelkezés tisztázását arra vonatkozóan, hogy kire és milyen kötelezettséget ró, milyen mértékűt és milyen alkalmak esetén. Amíg ez az értelmezés nem történik meg, meglátásom szerint nem elvárható, hogy az *egyén* magára nézve kötelező erejűnek vélje.

1.2. *„Mindenki felelős önmagáért, képességei és lehetőségei szerint köteles az állami és közösségi feladatok ellátásához hozzájárulni.”*⁸²

Az Alaptörvény indoklásában meglehetősen szűken magyarázzák meg az önmagáért való felelősség elvének rögzítését. Eszerint „az állam nem mindenható, feladatait csak a polgárokkal karöltve, közreműködésükkel tudja ellátni, nem képes és nem is törekedhet helyettük egyéni, családi és közösségi boldogulásuk előmozdítására.” Ez az indoklás szerintem nem reflektál magára a rendelkezésre, ehelyett az egyéni és családi szükségleteket emeli ki. A későbbiekben mégis így fogalmaz: „a Javaslat ezt a – közreműködési – viszonyt határozza meg azzal, hogy rögzíti egyrészt, hogy mindenki – aki belátási képességének birtokában van – felelős önmagáért, másrészt hogy köteles az állami és közösségi feladatok ellátásában részt venni, ahhoz hozzájárulni.”

Úgy vélem, az állami feladatok ellátásának finanszírozása az állam feladata, ezért állami feladat, a finanszírozáshoz pedig eleve a polgárok szolgáltatják a pénzügyi alapot befizetett adóikkal, járulékaikkal. Nem tartom szerencsésnek azt, hogy a törvényhozás ilyen módon ad alapot a további tulajdont korlátozó előírásoknak. A rendelkezés megalkotásának célját vizsgálva felvetődik, hogy az a gazdasági problémák megoldásának újabb módja lehet. Nem valószínű azonban, hogy a gazdasági problémákat az egyre növekvő adóterhek oldanák meg, mivel így egy idő után a jövedelem nagyobb része kerül majd elvonásra, vagyis korlátozásra, mint amelyet a

⁸¹ Alaptörvény R) cikk (3) bekezdés

⁸² Alaptörvény O) cikk

jogos tulajdonosa – a szerzett, értékteremtő munka „gyümölcseként” – élvezhetne, ez viszont a feketegazdaság újbóli erősödését segítheti elő.

E rendelkezés viszonylag tág lehetőségeket ad a törvényhozásnak, mert nincs meghatározva, hogy melyek azok az állami és közösségi feladatok, amelyekhez az egyénnek „képességei és lehetőségei” szerint hozzájárulási kötelezettsége lép fel. A törvényhozás lehetőségei is mindenkor korlátozottak, tekintettel a szükségesség és arányosság követelményére, valamint arra, hogy véleményem szerint a továbbiakban sem üresítheti ki az alapjogot semmilyen korlátozás. Az egyén önmagáért való felelőssége a szociális piacgazdaságban jellemző, ám az Alaptörvényben a piacgazdaság elve *expressis verbis* nem szerepel.⁸³

E rendelkezések alapján az önmagáért való felelősség elve, illetve a szegények és elesettek megsegítése erős ellentmondásban állhat egymással. Ha az egyén önmagáért felelős, akkor ez a társadalom minden tagjára vonatkozik, így a szegények és elesettek is felelősek önmagukért. Az elvek egymást gyengítik. Ennek feloldása például oly módon lehetséges, hogy az egyén önmagáért való felelőssége a hangsúlyos, amely részben jelentheti az állam háttérbe húzódását az egyén döntéseinek következményével kapcsolatban, de felléphet olyan mértékű megszorultság, ahol az állam rendelkezik a megsegítés lehetőségével. A Nemzeti hitvallásban foglalt megsegítési kötelezettség tehát az egyénre nem közvetlenül jelent kötőerőt, hanem közvetve, az államon keresztül, mivel ahhoz, hogy az állam megsegíthesse az elesetteket, mástól el kell vonnia. Így az egyén önmagáért való felelőssége összekapcsolódik más egyéni szabadságjogaival, de ennek párhuzamos kötelezettséget is meghatároz, amely jelen esetben a társadalmi felelősség esete, és ebbe beletartozhatnak az itt vizsgált rendelkezések is.

Az állam alkotmányban meghatározott feladatait, államcéljait teljesíteni köteles, az ehhez szükséges bevételt – a jogállami elvnek megfelelően – törvényes forrásokból kell beszereznie. Ennek biztosítása érdekében egyértelműen szükséges a polgárok tulajdonát és tulajdonhoz való jogát korlátozni, de a korlátok nem lehetnek az alapvető jogot kimerítő mértékűek.

Mindazonáltal az állami és közösségi feladatok meghatározására is vonatkoznia kell az Alaptörvény I. cikk (3) bekezdésének, mivel az az alapjog korlátozását eredményezi. Így tehát ezt törvényben kell meghatározni, ezáltal csak a törvényhozó szerv, vagyis az Országgyűlés jogosult erre. Meghatározható az Alaptörvényben az a cél, hogy a későbbiekben állami és

⁸³ Drinóczi Tímea: A tulajdonhoz való jog az Alaptörvényben, *Jogtudományi Közlöny*, 2012/5. 229-230. o.

közösségi feladatok ellátása érdekében a hozzájárulás kötelezővé tétele valósulhasson meg, azonban az Alaptörvény e rendelkezését mindezek ellenére is pontosításra szoruló szabályozásnak érzem.

1.3. „A nagykorú gyermekek kötelesek rászoruló szüleikről gondoskodni.”⁸⁴

Ez a rendelkezés lényegében morális kötelezettséget emel be az Alaptörvény alaptételei közé, mintegy hála és viszonzásképpen a nevelésért, neveltetésért. A tulajdonhoz való jog szempontjából ez annyiban releváns, hogy a „gyermek” – elérvén felnőtt korát – köteles gondoskodni szüleiről, de kérdés, hogy milyen mértékben.⁸⁵ Egyetértek azzal a megállapítással, amely szerint, ha a jogalkotó szeretné kötelezni a gyermekeket arra, hogy tartsák el a szüleiket – ha azok gondoskodásra szorulnak és nem váltak érdemtelenné – akkor egyrészt pontosabban kellene fogalmaznia, másrészt egy másik cikkben kellene rokontartás címén meghatároznia.⁸⁶ „A jelenleg érvényben lévő jogszabályok értelmében ugyanis a nagykorú gyermeknek nem csak a szüleit kell eltartani, hanem kiskorú testvérét, mostoha szüleit és más öregkorú rokont is, ha tehetetlen és gondozásra szorul, de csak akkor, ha az saját eltartását nem veszélyezteti.”⁸⁷

Véleményem szerint elvárható a gyermektől, hogy nagykorúságát elérvén – valamint aktív keresőképességét is, mivel nagykorúságának elérésével még nem biztos, hogy a gondoskodás alapjául szolgáló javakkal rendelkezik – így viszonozza a neveltetését, az ezzel kapcsolatban felmerült költségeket, és a gondoskodást, amelyet nézetem szerint anyagiakban kifejezni nem is lehet. Ettől függetlenül nem gondolom, hogy e rendelkezésnek az állam alapvető jogi normái között lenne a helye, tekintettel arra, hogy vannak gyermekek, akiket nem a szüleik, vagy nem vér szerinti szüleik nevelnek fel. Ez szintén olyan helyzet, amelyet nem lehet általánosítani, és

⁸⁴ Alaptörvény XVI. cikk (4) bekezdés

⁸⁵ A mérték meghatározása igen fontos, a tartásra kötelezett személy tulajdonának, jövedelmének korlátozása miatt. Felmerülhet, hogy korábbi szabályozások mintájára határozza meg a törvényhozás a későbbiekben ezt is, vagy, mivel kötelezettségként került megfogalmazásra, a saját megélhetése rovására kötelezi tartásra a családtagja irányában. Ellenben ilyen szigorúan még a házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény sem rendelkezik még a gyermektartás esetében sem, ahol a 69/C. § (2) bekezdése kimondja: „a kötelezettel szemben érvényesíthető összes tartási igény a jövedelme 50%-át nem haladhatja meg.” Ugyanennek érvényesnek kéne lennie a gyermek kötelezettségére is a szüleivel szemben. Valamint itt is figyelemmel kell lenni arra, hogy ez alapjog korlátozását valósítja meg, tehát az I. cikk (3) bekezdésére tekintettel kell a rendelkezéshez kapcsolódó törvényi rendelkezést meghatározni.

⁸⁶ Szülőtartás vagy rokontartás? <http://www.mszo.hu/index.php?oldal=archivum.php&id=93> 2012.10.05. 12:03. Természetesen itt a rokontartás kifejezést pontosítani kéne, a célban megfogalmazott hozzátartozók kiemelésére kell sort keríteni.

⁸⁷ Uo.

általában felróni sem, sem a szülőnek, sem a gyermeknek, akit így kötelezni is visszas lenne arra, hogy nagykorúságát elérve háláját kifejezze.

Mint morális kötelezettség, meg lehet fogalmazni ezt az elvárást a „fiatalokkal” szemben, valamint meghatározható az Alaptörvényben, ha az alkotmányozó hatalom számára ez olyan morális kötelezettség, amelynek feltétlen érvényesülését az alkotmányba foglalással kívánja elérni, de ha kötelező erőt kívánunk neki adni, amely valóban korlátozza majd az egyén tulajdonhoz való jogát, akkor ennél (ismét) pontosabb meghatározásra lenne szükség. Mindazonáltal álláspontom szerint ez is egyfajta szociális felelősséget határoz meg, így a vizsgálandó rendelkezések közé soroltam.

1.4. „Teherbíró képességének, illetve a gazdaságban való részvételének megfelelően mindenki hozzájárul a közös szükségletek fedezéséhez.”⁸⁸ „A közös szükségletek fedezéséhez való hozzájárulás mértékét a gyermeket nevelők esetében a gyermeknevelés kiadásainak figyelembevételével kell megállapítani.”⁸⁹

E rendelkezéseknél a kérdés az: mi alapján általánosítható a teherbíró képesség, hogyan mérhető a gazdaságban való részvétel, mik a közös szükségletek, és hogyan mérhetőek a gyermeknevelés költségei általánosságban, valamint a jövőben ez hogyan hathat ki a tulajdonos való jogra.

Azt gondolom, ezek mind olyan fogalmak, amelyek általánosítása szinte lehetetlen, vagy nagyon nehéz, mérésük pedig nem is történhet „mértékegység” alapján, de vizsgálatukra mind külön-külön mind összességében szükség lenne.

- *Teherbíró képességet* megállapíthatunk az alapján, hogy mennyi az adott személy jövedelme (nem vehető átlagjövedelem, mivel az egyén aktuális jövedelméből a teherbíró képesség arányában kell hozzájárulnia a terhekhez). Ekkor azonban még nem vizsgálták, hogy a személy jövedelméből mennyi az olyan kiadás, amely szükséges, van-e rendszeres kezelésre szoruló betegsége, tartásra szoruló családtagja, valamint, ha nem általánosítható a teherbíró képesség, hogyan vethetőek ki mindenkire azonos mértékben irányadó adók, mint például az általános forgalmi adó. Az adók és a jövedelem-elvonások egyértelműen a tulajdonhoz való jog

⁸⁸ Alaptörvény XXX. cikk (1) bekezdés

⁸⁹ Alaptörvény XXX. cikk (2) bekezdés

Meggyőződésem szerint az Alaptörvénynek ez a cikke ismételtén nagyon tágan és ellenőrizhető tartalom nélkül került megfogalmazásra. Ennek elhelyezése az alkotmányban, amely a jogrendszer alapja, rendkívül veszélyes. A jogszabály, ha kötelező erővel kíván élni, legyen pontos, ellenőrizhető, betartatható, fogalmazza meg az elérni kívánt célját és a megvalósítás feltételeit. A XXX. cikk ilyen módon a tulajdon korlátozására alapot adhat, valamint a korlátozás enyhítésére is, de ezzel létjogosultságukat veszthetik az általánosan, mindenkire nézve azonos mértékben megállapított adók.⁹⁰

Ha általánosságban nézzük, minden személy részt vesz a gazdaságban. Ha viszont minden személy (természetes és jogi – a jogi személynek általában még a célja is gazdasági tevékenység végzése) részt vesz a gazdaságban, akkor egyesével kerül majd megállapításra a hozzájárulás mértéke? Ha igen, akkor az általánosan, mindenki által befizetendő összegek érvényüket veszítik, és minden elvonás előtt a gazdaságban való részvétel mértékét kell majd vizsgálni. Ha az adókat a továbbiakban minden esetben egyénre és az összes meghatározott feltételre tekintettel kéne meghatározni, az a továbbiakban még jobban lassítaná az adóhivatalok működését, amely elégedetlenséghez vezetne. Ezt a rendelkezést olvasva sem érzi úgy a laikus polgár, hogy határozott kötelezésről lenne szó bárki – így például az állam vagy valamely állampolgár – felé, viszont akkor mi értelme a meghatározásának, illetve hogyan kéne értelmeznie és jogkövető magatartást tanúsítania.

⁹⁰ Ezzel kapcsolatban egyet lehet érteni a következő véleménnyel: „Magyarország Alaptörvényével ellentétes lehet a telefonadó, ha azt a szolgáltatók átterhelik a magánszemélyekre. Az alkotmány ugyanis kimondja, hogy mindenkinek a teherbíró képessége szerint kell hozzájárulnia a közös szükségletek fedezéséhez. Ráadásul a hozzájárulás mértékét a gyermeket nevelők esetében a gyermeknevelés kiadásainak figyelembevételével kell megállapítani. A telefonadó esetében egyértelműen kijelenthető, hogy a gyakoribb hívások miatt halmozottan sújtja a gyermeket nevelőket, ha azt a szolgáltatók átterhelik az ügyfelekre. A magánszemélyek alkotmányjogi panaszt nyújthatnak be, ha bizonyítani tudják, hogy az adók miatti tehernövekedésük ellentétes az alkotmányban foglaltakkal.” Kolláth György: Szorul az adóhurok a gyermekesek nyakán: az Alaptörvény sem szent? <http://humanpolitika.hu/index.php/hr-hirek/belfoeld/7168-szorul-az-adohurok-a-gyermekek-nyakan-az-alaptoerveny-sem-szent> 2012.10.05 12:52

jogkövetkezményt. A törvényhozásnak azonban ismételten figyelemmel kell lennie az alapjog korlátozásának korlátjaira, és ennek – nézetem szerint – megkerülhetetlen szabálynak kell lennie. Azt gondolom, ha ez, vagy valamely ehhez hasonló rendelkezés előtérbe kerül, korlátozhatja az egyén tulajdonhoz való jogát, de mindenképpen csak arányosan. Igaz, itt nem a közérdek és a magánérdek arányát kell majd vizsgálni, hanem a fentebb meghatározott tényezőket.

E rendelkezéshez kapcsolódóan még vizsgálható az Alaptörvény indokolása. Az indokolás szerint ugyanis „a Javaslat a társadalmi igazságosság elvének megfelelően általános jelleggel, valamennyi személyre és szervezetre kiterjedően állapítja meg a közteherviselési kötelezettséget, amelynek célja, hogy a zavartalan társadalmi működéshez, a közösség által ellátandó feladatokhoz szükséges anyagi fedezetet biztosítsa. E kötelezettség a teherbíró képességen alapul, azaz mindenki olyan részben köteles részt vállalni a közös szükségletek fedezéséből, amennyire ezt körülményei lehetővé teszik. A közteherviselés ezen elvének az egyes hozzájárulás-típusokra és jogalanyokra való konkretizálása a törvényi szabályozás feladata.”⁹¹

Az indokolásban tehát már megjelenik, hogy mely szervezet lesz jogosult ezek meghatározására, azaz a törvényhozó szerv és törvényi szinten. E megoldás bizonyos garanciát nyújt azzal kapcsolatban, hogy ez a szintén a tulajdont korlátozó rendelkezés csak kellően egybehangzó akarattal, valamint megfelelő körültekintéssel korlátozza majd a jövőben a tulajdont. Mindezek ellenére nehézkesnek tűnik, hogy az indokolásban a közteherviselési kötelezettség először általános jelleggel kerül megfogalmazásra, majd relatív módon, vagyis amennyire azt az egyén (szervezet) körülményei lehetővé teszik. Ennek feloldását annyiban tudom elképzelni, hogy maga a kötelezettség lesz csak általános mértékű, tehát minden személyre érvényes, maga a teher mértéke lesz pedig az, amely vizsgálat alá esik.

„A Javaslat a természetes személyek vonatkozásában a teherbíró képesség általános elvét részletezve kifejezetten előírja, hogy a közteherviselés körében az arányosság mellett is hangsúlyozottan tekintetbe kell venni a gyermekvállalással együtt járó terheket, és a konkrét kötelezettséget ennek megfelelően kell megállapítani.”⁹² Itt pedig ismételten felmerül a probléma, miszerint hogyan mérhetőek a gyermekvállalással együtt járó terhek, amely számomra a rendelkezés rendkívül problematikus pontja. Álláspontom szerint ez valójában gesztus kíván

⁹¹ Az Alaptörvény XXX. cikkéhez fűzött indokolás

⁹² Uo.

lenni, hogy elősegítse a gyermekvállalások számának növekedését, mindemellett szerintem a költségei a továbbiakban sem szabhatók meg egy megadott mérce alapján, mivel magának a gyermekvállalás után következő nevelésnek sincs megfelelő mércéje.

1.5. A tulajdonhoz való jog védelmi szintje csökkenésének kérdése

Egyetértek azzal a véleménnyel, hogy az állam a tulajdonhoz való jogot tiszteletben tartja, de védelmét nem tartja elsőrendű kötelezettségének, amelyet a Nemzeti hitvallásban, valamint a közpénzügyi fejezetben foglalt rendelkezések is jeleznek.⁹³ „Vagyis az Alaptörvény úgy védi általánosságban az alapjogokat, hogy saját maga ad – több, egymást is erősítő – lehetőséget adott alapjog tényleges védelmének – a korábbi védelmi szinthez viszonyított – csökkentésére.”⁹⁴ Ez a következő szempontok alapján állítható:

- szervezeti értelemben az Alkotmánybíróság hatáskörével (amelyet korlátoztak);
- alapjog dogmatikai szempontból az érvényesítés nevesítésének a hiányával (nincs kifejtve sem a korlátozás, sem a védelem érvényesítésének módja);
- alaptörvény-értelmezési tekintetben pedig az értelmezési szabályok megfogalmazásával.⁹⁵

E vizsgálódás alapján az a véleményem, hogy ez az újabb korlátozó rendelkezés nem esik egybe a kisajátítással, mint a tulajdonhoz való jogot korlátozó rendelkezéssel. Ez ugyanis legfeljebb részben fedi a kisajátítás közérdekű céljait, mivel a társadalmi felelősség szélesebb körű helytállási kötelezettséget határoz meg. Nem feltétlenül sérti az emberi jogot, de ettől függetlenül szükségesnek érzem a korábbi alkotmánybírósági gyakorlat felülvizsgálatát, illetve annak kiterjesztését, tekintettel arra, hogy az újabb korlátozás csökkenti az alapvető jog alanyának jogait, és a tulajdon korlátozása esetén szűkebb körű védelmet biztosít a számára.

2. A társadalmi felelősség alsó és felső határa

A társadalmi felelősség kérdésével már a szakirodalom is foglalkozott. „Az Alaptörvény az Alkotmányhoz képest bővebb rendelkezést tartalmaz a tulajdonhoz való jogról, mivel rögzíti,

⁹³ Drinóczi: i.m. 229. o.

⁹⁴ Uo.

⁹⁵ Uo.

hogy «a tulajdon társadalmi felelősséggel jár», illetve részletesen meghatározza a nemzeti vagyon kezelésének szabályait.”⁹⁶ A tanulmány kiemeli a „társadalmi felelősség” elvét: „a *«társadalmi felelősség» kitétel Alaptörvénybe emelésének indoka, hogy az markánsabban fejezze ki a tulajdon társadalmi kötöttségét.* Mivel a «társadalmi felelősség» az olyan individuális alapjog tekintetében, amelynek az a funkciója, hogy az egyéni autonómiát megalapozza, e kitétel a «társadalmi kötöttség» értelmében kerülhet be a gyakorlatba.”⁹⁷ Ezt azért tartom fontosnak a tanulmányból kiemelni, mert lényegében ez magyarázza, hogy miért lehet létjogosultsága a szabályozásba bekerült újításnak.

Kiemelendőnek érzem továbbá a következő megállapítást: „a tulajdonhoz való jog korlátozásával (szociális kötöttség és kisajátítás) összefüggésben is fenntarthatónak tűnik az eddigi (alkotmánybírósági) gyakorlat, mivel az alaptörvényi megfogalmazás (XIII. cikk (2) bekezdés) megfelel az Alkotmány 13. cikk (2) bekezdésének. A keret azonban nemcsak az értelmezési szabályok esetében, hanem az alapjogvédelemre vonatkozó általános szabályokkal összefüggésben is változott. Az Alaptörvény I. cikke ugyanis nem feleltethető meg az Alkotmány 8. cikkének. Az Alaptörvény a korlátozást és az alanyi kört illetően részletesebb rendelkezéseket tartalmaz, ez azonban nem más, mint az eddigi alkotmánybírósági gyakorlat alaptörvényi szintre emelése. Más megfogalmazást alkalmaz az Alaptörvény a tiszteletben tartás tekintetében, az ugyanis mindenki – tehát nem csak az állam – kötelezettségeként jelenik meg. A tiszteletben tartás azonban – a védelemmel ellentétben – nem jelenik meg az állam elsőrendű kötelezettségeként, és az alapjogok érvényesítésének biztosítása sem szerepel állami feladatként.”⁹⁸

Úgy látom, hogy a tulajdonhoz való jogból következő minimális társadalmi felelősség a jogkövető magatartás esetén mindenképpen korlátozza a tulajdont. Ezek közé sorolom az adók és kötelező járulékok megfizetését, a más személy tulajdonhoz való jogának és egyéb jogainak biztosítását, a közérdek céljából valóban szükséges korlátozások megfizetését, a közérdekű cél megvalósításához szükséges javak rendelkezésre bocsátását (így például a kisajátítás esetét véve). Meglátásom szerint azonban a korlátozás maximumát is valahol ebben a mértékben kellene megállapítani, mivel a szabályozásban említett társadalmi felelősség és annak meghatározhatatlansága nem indokolja a tulajdon további elvonását. A közös szükségletek pedig

⁹⁶ Drinóczi: i.m. 228. o.

⁹⁷ Uo.

⁹⁸ Drinóczi: i.m. 228-229. o.

sosem mondhatóak ki „mindenki” közös szükségleteinek, mint ahogy a közérdek sem fedheti le mindig minden személy érdekeit: mindig lesznek olyanok, akiknek az aktuálisan meghatározott „közös szükséglet” nem lesz szükséglete.

3. A társadalmi felelősség kapcsolata az Alaptörvény további rendelkezéseivel

3.1. „Mindenkinek joga van törvényben meghatározottak szerint a személye, illetve a tulajdona ellen intézett vagy az ezeket közvetlenül fenyegető jogtalan támadás elhárításához.”⁹⁹

E rendelkezéssel kapcsolatban felvethető,¹⁰⁰ hogy a jogos védelem büntető törvénykönyvi szabályozása feleslegessé válik, netalán, hogy a jogos védelem alapjogként történő szabályozása többet enged majd meg, súlyosabb sérelem okozását, mint maga a büntető törvénykönyv. Álláspontom szerint azonban a jogos védelem Alaptörvénybe foglalása ezeket nem eredményezheti, mivel önmagam joggyakorlása nem terjedhet odáig, hogy másnak nem szükségszerű vagy aránytalan jogsérelmet okozzak. A jogos védelmi helyzet megítélése eddig is rendkívüli odafigyeléssel, az eset összes körülményét figyelembe véve történt, reményeim szerint e rendelkezés alapvető jogok közé sorolása sem változtat vagy tágít majd ezen.

A tulajdonhoz való jog, mint emberi jog kapcsán ezzel összefüggésben annyit emelnék ki, hogy a szükségesség és arányosság követelményének, úgy vélem, itt is fenn kell állnia. A rendelkezés nem jelenti, és nem is jelentheti a szemet-szemért elv visszatérését. A jogos védelmi helyzetet a közvélemény mintegy felhatalmazásként értelmezi arra nézve, hogy őt fenyegetettsége esetén nem korlátozhatja semmi, ha védekezni tud. Valóban felhatalmazást ad a védekezésre, ennek érdekében valóban korlátozhatja az őt fenyegetőt jogaiban, ám ezt már a büntetőjog is részletesen szabályozta.¹⁰¹ Ameddig a személy fenyegetettségének és a támadás mértékének

⁹⁹ Alaptörvény V. cikk

¹⁰⁰ Lásd Drinóczi: i.m. 229. o.

¹⁰¹ A Büntető törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény (továbbiakban Btk.):

29. § (1) Nem büntethető, akinek a cselekménye a saját, illetőleg a mások személye, javai vagy közérdek ellen intézett, illetőleg ezeket közvetlenül fenyegető jogtalan támadás elhárításához szükséges.

(2) Nem büntethető az sem, aki az elhárítás szükséges mértékét ijedtségből vagy menthető felindulásból túllépi.

(3) A megtámadott nem köteles kitérni a jogtalan támadás elől.

29/A. § Nem büntethető, aki a saját, illetőleg a mások személye vagy javai elleni jogtalan támadás megelőzéséhez szükséges védelmi eszközt alkalmaz, ha az az élet kioltására nem alkalmas, és annak folytán a jogtalan támadó szenved sérelmet, továbbá ha a védekező a sérelem elkerülése érdekében mindent megtett, ami tőle az adott helyzetben elvárható volt.

felmérésére képes, addig a jogtalanul támadónak csak ezzel arányban álló, szükséges kárt okozhat.

Fontosnak érzem kiemelni, hogy az idézett alaptörvényi cikk „*törvényben meghatározottak szerint*” engedélyezi a jogos védelmet. Nem határozza meg, mely törvény szerint, így megkockáztatom, a Büntető Törvénykönyvre utal. Mindezek ellenére sem érzem indokoltnak a jogos védelmi helyzet alaptörvénybe foglalását, valamint a megfogalmazás – úgy gondolom – pontosításra is szorulna.

3.2. „Honvédelmi és katasztrófavédelmi feladatok ellátása érdekében – sarkalatos törvényben meghatározottak szerint mindenki gazdasági és anyagi szolgáltatás teljesítésére kötelezhető.”¹⁰²

A XXXI. cikkben meghatározott rendelkezés fontos, mivel meghatározza *mely esetben, milyen cél érdekében, és mi szerint meghatározottak alapján* kötelezhető mindenki (azaz minden személy), valamint, hogy *milyen szolgáltatások teljesítésére*. A rendelkezés létjogosultsága, célja, indokai világosak – valamely honvédelmi vagy katasztrófavédelmi feladat elősegítése. A

A jogos védelmi helyzet szabályozása az új Btk. (2012. évi C. törvény) rendelkezéseiben sem változik lényegesen. Az a továbbiakban is büntethetőséget kizáró ok, de a jogos védelmi helyzetet igyekszik részletesebben szabályozni. Eszerint:

21. § Nem büntetendő annak a cselekménye, aki a saját, illetve a mások személye vagy javai elleni jogtalan támadás megelőzése céljából telepített, az élet kioltására nem alkalmas védelmi eszközzel a jogtalan támadónak sérelmet okoz, feltéve, hogy a védekező mindent megtett, ami az adott helyzetben elvárható annak érdekében, hogy az általa telepített védelmi eszköz ne okozzon sérelmet.

22. § (1) Nem büntetendő az a cselekmény, amely a saját, illetve más vagy mások személye, javai vagy a közérdek ellen intézett, illetve ezeket közvetlenül fenyegető jogtalan támadás elhárításához szükséges.

(2) A jogtalan támadást úgy kell tekinteni, mintha az a védekező életének kioltására is irányult volna, ha

a) azt személy ellen

aa) éjjel,

ab) fegyveresen,

ac) felfegyverkezve vagy

ad) csoportosan

követik el,

b) az a lakásba

ba) éjjel,

bb) fegyveresen,

bc) felfegyverkezve vagy

bd) csoportosan

történő jogtalan behatolás, vagy

c) az a lakáshoz tartozó bekerített helyre fegyveresen történő jogtalan behatolás.

(3) Nem büntethető, aki az elhárítás szükséges mértékét ijedségből vagy menthető felindulásból lépi túl.

(4) A megtámadott nem köteles kitérni a jogtalan támadás elől.

¹⁰² Alaptörvény XXXI. cikk (6) bekezdés

sarkalatos törvény, amelyet az Alaptörvény T) cikkének (4) bekezdése meghatároz¹⁰³, szintén garanciát kíván biztosítani arra nézvést, hogy megfelelő ok híján nem kerül a személy szolgáltatásra kötelezésre. Mindazonáltal az ilyen, fentebb is említett cél – meglátásom szerint – jogosan kerülhet be a társadalmi felelősségvállalás körébe. Úgy vélem, ilyen rendelkezés mellett tűnik ki igazán a többi (általam kiemelt) rendelkezés „lebegése”, megfoghatatlansága, pontatlan megfogalmazása.

Ezt a rendelkezést azért vizsgálom, mert az egyén tulajdonából köteles teljesíteni azt a gazdasági és anyagi szolgáltatást, amely a feladatok ellátásához szükséges. A rendelkezés meghatározza, mely rendkívül kivételes esetben von el bármit is az egyén tulajdonából. Úgy gondolom, e szabályozásnál a szükségesség és arányosság követelménye megfelelően érvényesülne, ha a szabályozás alkalmazására kerül sor. Mindazonáltal, a társadalmi felelősség elve itt is kimutatható, mert a rendelkezés alkalmazása a társadalom védelme érdekében történik.

4. A társadalmi felelősség meghatározásával kapcsolatos kérdések

A társadalmi felelősség meghatározásával kapcsolatban további kérdések vethetők fel: egyfelől az, hogy mely állami szerv jogosult a korlátozás meghatározására, illetve alkalmazására, másfelől pedig az, hogy mely jogforrási szintet kíván meg az alapjog korlátozása.

Az Alaptörvény rendelkezése¹⁰⁴ szerint az alapvető jogokra és kötelezettségekre vonatkozó szabályokat törvény állapíthatja meg, így tehát a jövőben a tulajdonhoz való jog korlátozását érintő kérdésekre is ez vonatkozik. Az Alaptörvény e rendelkezése beemelte az Alkotmánybíróság által korábban kialakított szükségességi-arányossági tesztet, valamint a jog kiüresítésének tilalmát, mint a korlátozás korlátozásával kapcsolatos keretet.

Az Alkotmánybíróság hatáskörébe tartozó utólagos normakontroll azonban jelenleg korlátozás alatt áll, mivel az Alaptörvény – kisebb módosítással – fenntartotta az Alkotmánybíróság hatáskörének már korábban megállapított szűkítését. Ez alapján „mindaddig, amíg az államadósság a teljes hazai össztermék felét meghaladja, az Alkotmánybíróság a konkrét

¹⁰³ A sarkalatos törvény olyan törvény, amelynek elfogadásához és módosításához a jelen lévő országgyűlési képviselők kétharmadának szavazata szükséges.

¹⁰⁴ Alaptörvény I. cikk (3) bekezdés: „Az alapvető jogokra és kötelezettségekre vonatkozó szabályokat törvény állapítja meg. Alapvető jog más alapvető jog érvényesülése vagy valamely alkotmányos érték védelme érdekében, a feltétlenül szükséges mértékben, az elérni kívánt céllal arányosan, az alapvető jog lényeges tartalmának tiszteletben tartásával korlátozható.”

utólagos normakontroll, alkotmányjogi panasz, a nem *actio popularis* jellegű utólagos normakontroll hatásköreiben – a tulajdonhoz való jogot nagy eséllyel érintő – pénzügyi tárgyú törvények Alaptörvénnyel való összhangját kizárólag az élethez és az emberi méltósághoz való joggal, a személyes adatok védelméhez való joggal, a lelkiismeret és a vallás szabadságához való joggal vagy a magyar állampolgársághoz kapcsolódó jogokkal összefüggésben vizsgálhatja felül, és csak ezek sérelme miatt semmisítheti meg.”¹⁰⁵

Ezt egészíti ki az Alaptörvényhez kapcsolódó Átmeneti rendelkezések 28. cikkének (1) bekezdése: „Mindaddig, amíg az államadósság a teljes hazai össztermék felét meghaladja, ha az Alkotmánybíróság vagy az Európai Unió Bírósága döntéséből az állam által teljesítendő olyan fizetési kötelezettség fakad, amelynek teljesítésére a központi költségvetésről szóló törvényben e célra előzetesen meghatározott összeg nem elegendő, és a hiányzó összeg a kiegyensúlyozott költségvetési gazdálkodás követelményének sérelme nélkül a központi költségvetésről szóló törvényben más célra meghatározott összeg terhére se pótolható, tartalmában és elnevezésében is kizárólag az e kötelezettség teljesítéséhez kapcsolódó, a közös szükségletek fedezéséhez való hozzájárulást kell megállapítani.”

Itt tehát megjelenik a „közös szükségletek” egyik fajtája. Felmerül azonban, ha az Európai Unió Bírósága vagy az Alkotmánybíróság az államot kötelezi valamely követelés teljesítésére, van-e jogosultsága az államnak azt az Alaptörvény XXX. cikke alapján a polgárookra áthárítani. Ez a két bíróság nem véletlenszerű indokok alapján terheli meg az államot fizetési kötelezettséggel, hanem általában valamilyen preventív célja, vagy valódi alapja van. Meggyőződésem szerint, ha a törvényhozás a bűncselekmények büntetési tételén fáradozik folyamatosan, azzal indokolva ezt, hogy az aktuális nem éri el azt az elrettentési eredményt, amit várnak tőle, akkor a fizetési kötelezettséget, amelyet az államra, és nem a polgárookra személyesen szabnak ki, szintén nem lehet áthárítani, tovább korlátozva ezzel az egyén tulajdonhoz való jogát.

Tekintettel arra, hogy egyelőre még az Alkotmánybíróság a törvényhozó szerv ellenőrző szerve, visszásnak találok a hatásköre korlátozásának bevezetését, illetve fenntartását. Az Alkotmánybíróság nagyon fontos feladata a törvények minden irányú felülvizsgálata, mivel jelenleg csak ez a szerv képes a polgárokat megvédeni a törvényhozás hibáitól, amelyek általában elkerülhetetlen módon előfordulnak. A polgárok többsége viszont nem rendelkezik

¹⁰⁵ Drinóczi: i.m. 229. o.

kellő jogismerettel, illetve jogérvényesítési lehetőséggel ahhoz, hogy ezt a védelmi funkciót elvonják tőlük. Mivel a törvényhozás szükségképpen minden téren szabályoz, így szükségszerűen alapvető jogokat is korlátoz. Manapság rendszeresen kerül elő a tulajdonhoz való jog (ki nem mondott) korlátozásának sokféle módja, ezért tartom kifejezetten fontosnak az Alkotmánybíróság jogosultságának megfelelő kiterjesztését, hogy az ellenőrző és alapjogvédő funkciója a továbbiakban is megmaradhasson.

A tulajdon korlátozásának a társadalmi felelősségre tekintettel történő meghatározása az Országgyűlést, mint törvényhozó szervet illeti meg, mert ilyen szintű korlátozást csak törvényi szinten szabad megállapítani. Ezzel szemben áll az Alkotmánybíróság, amelynek amiatt, hogy alapjog korlátozásról van szó, feltétlenül meg kell adni azokat a jogosultságokat, amelyek alapján a törvények alaptörvény-ellenességét csak az alkotmánynak alárendelve értelmezhetik, szükség esetén pedig az alaptörvény-ellenes szabályozást megsemmisíthetik.

Az Alaptörvény – az indokolása szerint – garanciális szabályként rögzíti az alapvető jogok korlátozhatóságának általános kereteit. E keretek az alapvető jogok korlátozását csak törvény által, más alapvető jog érvényesülése vagy valamely alkotmányos érték védelme érdekében, az ahhoz feltétlenül szükséges mértékben, az elérni kívánt céllal arányosan és az alapvető jog lényeges tartalmának tiszteletben tartásával teszik lehetővé. Az alapvető jogok mellett az alapvető kötelezettségekre vonatkozó szabályokat is törvény állapítja meg.¹⁰⁶

Ebből levonható az a következtetés, hogy a törvényhozás számára hiába került be újabb felhatalmazási alap a tulajdonhoz való jog korlátozására, a korábbi alkotmánybírósági gyakorlatot követve, ennek a felhatalmazásnak, immár az Alaptörvény szabályozása alapján, eleve adott korlátai vannak.

5. A társadalmi felelősség körének meghatározása

Az eddig felvázoltak alapján társadalmi felelősség körébe sorolható:

- az elesettek és szegények megsegítése,
- a hozzájárulás az állami és közösségi feladatok ellátásához,

¹⁰⁶ Lásd az Alaptörvény I. cikkéhez fűzött indokolást

- a szülőkről való gondoskodás,
- a közös szükségletek fedezése,
- a hozzájárulás a honvédelmi és katasztrófavédelmi feladatok ellátásához, valamint
- az Alkotmánybíróság vagy Európai Unió Bírósága által meghatározott, központi költségvetésből nem finanszírozható fizetési kötelezettségek.

Az Alaptörvény nem határozza meg a tulajdon fogalmát, sem azt, hogy mit kell érteni a tulajdonhoz kapcsolt „társadalmi felelősség” alatt. Tekintettel arra, hogy fogalmat nem ad, ragaszkodnunk kell a fentebb, még a korábbi Alkotmány rendelkezései alapján megalkotott fogalom-meghatározásokhoz. A XIII. cikkhez fűzött indokolás szerint a tulajdonhoz való jog „nem egy eleve adott természetes állapotot jelöl, hanem csupán meghatározott társadalmi közegben, az állam általi jogi szabályozás keretei között, annak előfeltételével létezik.” Eszerint tehát az alaptörvényi tulajdonfogalom a mindenkor normatív szabályozás függvénye, de ennek vannak korlátai. A normatív szabályozás nem lehet tetszőleges: az Alaptörvény más rendelkezéseivel való összhangnak fenn kell állnia, továbbá el kell ismerni a tulajdon mint jogintézmény lényegét.

Az indokolás szerint a XIII. cikk (1) bekezdés 2. mondata a „tulajdon társadalmi kötöttségét” fejezi ki, és „társadalmi felelősséget társít hozzá”, anélkül azonban, hogy ennek lényegét rögzítené, így az értelmezőre hárul az a feladat, hogy ennek tartalmát meghatározza. A „társadalmi kötöttség” többféleképpen értelmezhető. Alkalmazható a tulajdon korlátozására és a tulajdonra vonatkozó kötelezettségként, ahogy ezt a fentiekben elemeztem. Ez alapján a társadalmi kötöttség lehet konkrétan meghatározott kötelezettség, amely a tulajdont vagy a tulajdonhoz való jogot korlátozza, meghatározott cél érdekében, meghatározott módon és eszközökkel. Más vonatkozásban a társadalmi felelősség jelentheti a társadalomért (népért, közösségért, nemzetért vagy a közjóért) viselt felelősséget, ami a tulajdon és a tulajdonos jogainak korlátozását teszi lehetővé. Itt a társadalmi kötöttség kérdését a cél irányából közelíthetjük meg, megnevezve azt a konkrét célkitűzést, ami érdekében a korlátozás jogos lehet, megmagyarázva ezzel, hogy mit jelent a „társadalmi” jelző a felelősség alapjaként. A „társadalmi” értelmezési lehetősége megjelenhet a „magán” relációjában, vagyis a magánhasznosság és a magánérdek mellett egyidejűleg a társadalom, a közösség érdekét is szolgálnia kell. Ebben az esetben kifejtethető, hogy az értelmezéshez szükséges mindkét fogalom

kibontása. Mi a magánérdek és ennek tekintetbe vételével mi minősül társadalmi érdeknek, illetve társadalmilag hasznosnak. Így tehát a társadalom érdekének megfelelő lesz az, ami a köz javát szolgálja, vagyis a többség érdekében szükséges, ami a társadalmi kötöttség értelmezéséhez közelebb visz.

Valószínű, hogy ezeknek az értelmezéseknek bármelyike használható, ám ennek törvényben történő körülhatárolása, illetve az alkotmánybírósági gyakorlat általi konkretizálása a későbbiek folyamán elengedhetetlen, tekintettel arra, hogy a társadalmi felelősségre hivatkozó korlátozás egyike sem lehet korlátlan, mert

- nem jelentheti a tulajdon, mint jogintézmény lényeges tartalmának csorbítását;
- nem jelentheti a társadalmi érdekre való korlátlan hivatkozást.

Mind a közérdekre való korlátlan hivatkozás, mind a jog lényeges tartalmának csorbítása azzal a következménnyel jár, hogy a tulajdonhoz való jog kiüresedik, formálissá válik és gyakorlása ellehetetlenül. Ennek elkerülése feltétlenül célszerű, mert különben a tulajdonhoz való jog – mint alapvető jog – megszűnik, és döntő mértékben sérül az emberi méltósághoz való jog is. Ez utóbbi viszont lehetőséget ad az Alkotmánybíróság hatáskörének felélesztésére, és a törvényhozó szerv kontrolljára.

Megjegyzendő továbbá, hogy a társadalmi felelősség tulajdonhoz kapcsolása a tulajdoni formákra tekintet nélkül történik, mert nincs nevesítve, hogy milyen tulajdonról van szó. Bár a magántulajdon kifejezést az Alaptörvény nem használja, de a különböző tulajdoni előírások együttes vizsgálatából kiderül, hogy a társadalmi felelősség elve csak a magántulajdonhoz kapcsolható. Az állam és a helyi önkormányzatok tulajdona nemzeti vagyon, amelynek az Alaptörvényben konkrétan meghatározott célja és rendeltetése van.¹⁰⁷ Mivel a tulajdonhoz való jog esetében alapvető jogról van szó, így a közhatalom a tulajdon vonatkozásában nem e jog alanyaként, hanem kötelezettjeként jelenik meg. E megállapításból az is következik, hogy a magántulajdon az Alaptörvény rendelkezéseiben a társadalom érdekeinek alárendelt: a tulajdonhoz kapcsolt társadalmi felelősség a tulajdonos jogainak korlátozását eredményezi. Ennek kapcsán a legjelentősebb kérdés az, hogy ez a korlátozás meddig mehet el, illetve hol húzhatók meg a határai. Nyilvánvaló, hogy nem lehet korlátlan és általános jellegű, hanem

¹⁰⁷ Vö. az Alaptörvény 38. cikk (1) bekezdésével.

konkrétan és meghatározott terjedelműnek kell lennie, mivel eleget kell tennie a tulajdonkorlátozás törvényi úton történő meghatározásának.¹⁰⁸ Ebből következik:

- A célszerűség, arányosság (alkalmasság, megköveteltség) elvének alkalmazása, mert másképp nem lehet alapjogot korlátozni.¹⁰⁹
- Valamely alkotmányos érték, amely alapján a társadalomra való hivatkozás indokolt, amely alapján a korlátozás célszerűsége kitűnik.
- A lényeges tartalom védelme, amelynek meghatározása szintén problémás, mert felvethető, hogy ki jogosult ennek meghatározására vagy a feladat ellátására. Ha a meghatározásra a törvényhozás jogosult, az tovább csökkentheti a védelmi szintet. Ha azonban az Alkotmánybíróság jogosult kibontani a lényeges tartalom fogalmát és jelentését, akkor a jelenleg fennálló akadályok miatt lehet, hogy védelmi jogosultságát nem tudja megfelelően és kellőképpen gyakorolni.
- Szükséges – az emberi méltóságra tekintettel is – a tulajdonos érdekének, a tulajdonjoga fennállásának, valamint a „társadalmi felelősségből” adódó közjó-közérdek mint korlátozási hivatkozásnak az egymáshoz viszonyított mérlegelése, amelynek a korlátozást igazolnia kell. Ha ez hiányzik, akkor a tulajdonkorlátozó törvényhozó önkényes lehet.¹¹⁰
- Más alaptörvényi rendelkezések figyelembe vétele (a méltóság mellett az egyenlőség elve,¹¹¹ a jogállamiság-jogbiztonság elve stb.).

Ezt követve kitűnik, hogy hiába szűkíti az alapjog körét az alaptörvényi rendelkezés, az elvart minimumnak a továbbiakban is fenn kell állnia, nem lehet indokolatlan, az egyén lehetőségeihez képest nem lehet túlzott. Mégis kelt bizonyos félelmet ez az új előírás, mert a későbbiekben felhatalmazást adhat további tulajdont korlátozó rendelkezések bevezetésére.

6. Az alapjog védelmi szintje csökkenésének megállapíthatósága

A szakirodalomban megfogalmazást nyert, hogy „*az Alaptörvény elfogadásával a tulajdonhoz való jog védelmi szintje csökkent*”; az Alkotmánybíróság jövőbeni értelmezési gyakorlatán múlik,

¹⁰⁸ Alaptörvény I. cikk (3) bekezdés

¹⁰⁹ Alaptörvény I. cikk (3) bekezdés

¹¹⁰ 4/2004. (II.20.) AB határozat, ABH 2004, 66, 72. [A közérdek hiánya miatt alkotmányértő korlátozás]

¹¹¹ Alaptörvény XV. cikk

hogy a testület képes lesz-e a tulajdonvédelem növelésére, a korábbi védelmi szint elérésére. Erre az Alaptörvény szövege elvileg lehetőséget ad, mert ebből az eddigi gyakorlatot támogató értelmezés kiolvasható; sajnos azonban ennek ellenkezője is.”¹¹² Ennek alapján nem jelenthető ki egyértelműen, hogy az újonnan bevezetett korlátozás tükrében csökkenni fog-e a tulajdonhoz való jog védelmi szintje. Véleményem szerint azonban minden alkalommal, amikor majd a törvényhozás során a tulajdon társadalmi kötöttségére vagy a közös szükségletekhez való hozzájárulásra hivatkoznak, a tulajdonhoz való jog korlátozása valósul meg. A védelemre kevesebb lehetőség lesz, mert ha esetleg az Alkotmánybíróság ki is mondja, hogy adott és konkrét korlátozás az eset körülményeinek fényében nem volt szükséges és arányos, az csak utólagos védelmet fog nyújtani, ami esetenként megkésetté és így nem kielégítővé válhat.

7. Az Alkotmánybíróság korábbi gyakorlatának követhetősége

Meglátásom szerint a korábbi alkotmányi és az új alaptörvényi szabályozás túlnyomó részében megfeleltethető egymással, de az újonnan bekerült korlátozás akár határozott változást is hordozhat magában, mivel az Alaptörvény rendelkezéseinek értelmezésére az R) cikk (3) bekezdésének segítségével kell sort keríteni.

„Az alkotmányos jogfolytonosság és a jogbiztonság miatt ezt az értelmezést kellene követni (jelesül az eddigi, 21 éves alkotmánybírósági gyakorlatot), azonban maga a Nemzeti hitvallás tekinti érvénytelennek azt az Alkotmányt, amelyre az alkalmazandó gyakorlat épült. Másrészt – pozitivisták megközelítésben – a chartális alkotmányra épülő alkotmánybírósági gyakorlat nem igazán értelmezhető történeti alkotmány vívmányaként. Ugyanakkor az is igaz, hogy teljes mértékben nem lehet elszakadni az eddigi gyakorlattól, mivel a keret, vagyis a jogállam elve, az alapjogok tiszteletben tartásának és védelmének kötelezettsége stb. – legalábbis alaptörvényi, deklaratív szinten – megmaradt.”¹¹³ Egyetértek a következő megállapítással is, mely szerint *„annak eldöntése, hogy ez a változás egyúttal a védelmi szinten is változtat-e, a jövő alkotmánybírósági gyakorlatnak lesz az eredménye.”*¹¹⁴

Joggyakorlat hiányában még nem világos, hogy a bírói praxis e szabályoknak és a hitvallásban megfogalmazottaknak milyen jelentőséget fog tulajdonítani. Ezért még nem tudható, hogy a

¹¹² Drinóczi: i.m. 231. o

¹¹³ Drinóczi: i.m. 227. o.

¹¹⁴ Drinóczi: i.m. 229. o.

tulajdonhoz való jog tartalmát, korlátozását mennyiben befolyásolja (befolyásolja-e majd) a bírói értelmezésre megállapított alaptörvényi rendelkezés, így annak feltételezése, hogy a jogszabályok gazdaságos cél szolgálnak, illetve a kiegyensúlyozott, átlátható, fenntartható költségvetési gazdálkodás elvének tiszteletben tartása.¹¹⁵

Álláspontom szerint az Alkotmánybíróság hatáskörének szűkítése gazdasági szempontból meglehetősen irreális, és megdöbbenésre okot adó mozzanat, tekintve, hogy az Alkotmánybíróság feladata elsősorban nem gazdasági döntések meghozatala, hanem az ország Alaptörvényének védelme, a jogszabályok közötti összhang és egységesség elősegítése. Hatáskörének szűkítése ilyen módon a tulajdonhoz való jog értelmezésének és a társadalmi felelősség kibontásának is akadályát jelentheti. A társadalmi kötöttség elve ugyanis rendkívül széleskörű jogalkotásra adhat alapot, amely a jogbiztonság elvét is sértheti, miközben a tulajdonhoz való jogot korlátozza.

V. Összefoglalás

A tulajdonhoz való jog és a hozzá kapcsolódó társadalmi felelősség kérdése rendkívül összetett, illetve részben bizonytalan, tekintettel különösen utóbbi határozatlan tartalmára. E problémakör vizsgálata közben több kérdés merült fel, és a rendelkezés újszerűsége miatt ezek nem mindegyikét sikerült megválaszolni. Az elemzés során kitűnt, hogy az alkotmányozó az Alkotmánybíróság eddigi alapjog-korlátozási gyakorlatát – különösen a szükségességi, arányossági, célszerűségi tesztet – beemelte az Alaptörvény rendelkezései körébe. A tulajdonhoz való jog – külön nevesítve – megtartotta a kisajátítás intézményét, amelyhez egyéb feltételeket is szabott, a korábbi, alkotmányi szabályozással, valamint a vonatkozó törvényi szabályozással egyezően. Benyomásom továbbra is az, hogy a tulajdonhoz való jog esetében így immár két korlátozási lehetőség jelenik meg, továbbá az, hogy a kettő nem azonos: a kisajátítás a társadalmi felelősség körébe tartozik, szűkebb és konkrétabb meghatározás, így viszont lehetséges, hogy a továbbiakban nem szükséges külön bekezdésben szabályozni, mivel az levezethető a társadalmi felelősséggel meghatározott korlátozásból.

¹¹⁵ Drinóczi: i.m. 227-228. o.

Valamely alapjog vizsgálata során mindig tanulmányozni kell annak jogosultsági, illetve kötelezettségi oldalát is, mert ezek párban állnak egymással. Az Alaptörvény az indokolásában a tulajdonhoz való jogról rendkívül szűken tesz említést. Elismeri „mindenki tulajdonhoz való jogát, ugyanakkor kifejezi a tulajdon társadalmi kötöttségét is, és társadalmi felelősséget társít hozzá”. Garanciális elemként kívánja rögzíteni, hogy „tulajdon elvonására, kisajátítására csak kivételesen és közérdekből, törvényben meghatározott esetben és módon, teljes, feltétlen és azonnali kártalanítás mellett kerülhet sor”, mindamellett, hogy a rendelkezés szövegében csak a kisajátításhoz párosítja e feltételeket. Tekintettel arra, hogy sem az Alaptörvény, sem annak indokolása nem tér ki kifejezetten a tulajdon társadalmi kötöttségére, ezek tartalmának kibontása meglehetősen nehéznek tűnik. Ennek ellenére úgy gondolom, megalkotásának határozott rendeltetése volt, feltehetően több célt is szolgál. Így többek közt az egyének közötti, egymásra való odafigyelés, mint morális kötelezettség erősítését, valamint az állami és egyéb feladatok ellátásához szükséges anyagi bevételek megalapozását. Az Alaptörvény rendelkezéseit figyelmesen vizsgálva, úgy vélem, ezek olvashatóak ki. Értelmezésem szerint a társadalmi kötöttség, társadalmi felelősség köre valóban olyan, a társadalom, a köz számára szükséges igények kielégítésére szolgáló elvonásokat jelent majd, amelyek így szociális töltetet kapnak. Az állam feladata lesz ennek ellátása, mivel a társadalom működését szolgálja, de az egyének tulajdonát korlátozó rendelkezések útján lesz majd beszédhető, például az adók és járulékok mintájára. Ez alapján viszont a kisajátítás külön bekezdésben történő szabályozása okafogyottá válik. Annyi a különbség, hogy míg a kisajátítás csak ingatlanra vonatkozik, a többi vonatkozhat ingóra, ezen belül is a pénzeszközökre, anyagi javakra.

Fontosnak érzem ezzel kapcsolatban, hogy a törvényhozásnak minden korlátozás megalkotásakor figyelemmel kell lennie a már meghatározott korlátokra, valamint az Alkotmánybíróság eddigi gyakorlatára, mivel a közérdek túl széleskörű értelmezése veszélyeket hordoz magában.

Dolgozatom megírása alatt az a véleményem alakult ki, hogy a tulajdonhoz való jogot illetően hiába került be az Alaptörvénybe egy újabb korlátozás, ez az Alkotmánybíróság eddigi gyakorlatán és a korlátozás mértékén nem változtat. A törvényhozás az, ami tágabb teret kapott a tulajdon korlátozásában, és amely így nagyobb felhatalmazással rendelkezik az egyén tulajdonának korlátozására. Emiatt viszont az alapjoghoz eddig kapcsolódó védelem mértéke,

szerintem, jelentősen csökkenhet. A korlátozás végső, eddig is meghatározott korlátai a továbbiakban is fennállnak, ám azokat minden alkalommal a köz érdekét vizsgálva veszik majd figyelembe, nem pedig az egyén érdekeit nézve. Ez az egyén egyfajta társadalmi felelőssége, mivel a saját tulajdonhoz való jogának konkrét esetekben meghatározott mértékével a köz érdekét szolgálja. Úgy látom, hogy így a legnagyobb felelősség jelenleg a törvényhozó hatalomra hárul, elsősorban neki kell figyelemmel lennie a továbbiakban arra, hogy a különböző, immár széles körben, a társadalom érdekében meghatározott korlátozásokkal ne lépje túl a mostanra már az Alaptörvénybe is bekerült határokat. A törvényhozás feladata, hogy ne csak a konkrét esetben legyen figyelemmel a korlátozás szükséges, arányos, célszerű, valamint a köz érdekét szolgáló jellegére, hanem az újabb kikötések vizsgálatakor valamennyi, korábban felállított megszorításra is tekintettel ne lépje túl a maximális, legfelső határt, mert különben akár ki is üresíti az alapjogot. Nem gondolom, hogy ez előre megállapítható, de úgy vélem, az Alkotmánybíróság a továbbiakban is ragaszkodni fog a korábban felállított gyakorlathoz. Mindazonáltal a hatásköri fenntartásokat is figyelembe véve, az Alkotmánybíróság védelmi funkciója ellátására nagyobb szükség lesz, ha a törvényhozó hatalom mégsem lesz tekintettel az egyén tulajdonhoz való joga korlátozhatóságának mértékére.

Vizsgálódásaim során különös tekintettel voltam a társadalmi felelősség kérdésére. Igyekeztem összegyűjteni a kötöttség körébe vonható alaptörvényi rendelkezéseket, így megállapítottam, hogy e körbe vonható

- az elesettek és szegények megsegítése,
- az állami és közösségi feladatok ellátásához való hozzájárulás,
- a szülőkről való gondoskodás,
- a közös szükségletek fedezése,
- a hozzájárulás a honvédelmi és katasztrófavédelmi feladatok ellátásához, valamint
- az Alkotmánybíróság vagy Európai Unió Bírósága által meghatározott, központi költségvetésből nem finanszírozható fizetési kötelezettségek.

Vizsgáltam továbbá az ehhez kapcsolódó problémákat, mint pl. a jogalkotás során a felhatalmazás és a jogforrási szint kérdését. Ezek alapján megállapítható, hogy az Alaptörvény I. cikkének (3) bekezdésében a felhatalmazást az Országgyűlésnek adja, azzal a meghatározásával,

hogy a korlátozó rendelkezéseket törvényben szabályozza. Ennek vizsgálata mellett merült fel az Alkotmánybírósághoz kapcsolódó alapjogi védelem kérdése. Nézetem szerint, mint azt fentebb is megfogalmaztam, a korlátozások köre bővült, így az alapjog alanyának nagyobb védelemre lesz szüksége, de legalábbis az eddigi védelem mértékének a visszaállítására. Foglalkoztam a korlátozás mértékének határaival is. Az Alkotmánybíróság általános alapjog-korlátozási tesztjének, amely az Alaptörvénybe is bekerült, további figyelembe vételét láttam megfelelő megoldásnak, kifejezetten arra nézve, hogy itt a cél maga a közérdek lesz, a társadalom szükséglete, és emellett vizsgálni kell a felmerülő magánérdeket, amely a tulajdonhoz való joghoz kapcsolódik. Maximális korlátként pedig, úgy gondolom, továbbra is az alapjog kiüresítésének tilalma szolgál iránymutatásul.

Meglátásom szerint az Alkotmánybíróság, mint azt a 22/2012. (V. 11.) AB határozatában már megfogalmazta, az újabb ügyekben felhasználhatja azokat az érveket, amelyeket az Alaptörvény hatályba lépése előtt már alkotmányjogi kérdésekkel összefüggésben alkalmazott, kialakított. Természetesen lehetséges, hogy ennek ellenére a későbbiekben mégis változtatnak majd ezeken a tulajdonhoz való joggal kapcsolatban, mindazonáltal – álláspontom szerint – az eddig általuk kialakított közérdekre hivatkozó korlátozás, valamint a kisajátítás esetein kívül eső korábbi korlátozások vizsgálatával kapcsolatban kialakított tesztek gyakorlatán nem fognak gyökeresen módosítani.

Kiemelném, hogy alkalmazási és értelmezési gyakorlat híján nehéz feladat a tulajdonhoz való jog társadalmi felelősséggel korlátozott területével foglalkozni. Mégis azt gondolom, nem volt felesleges, mivel megvilágított olyan pontokat mind az Alaptörvényben, mind a hozzá kapcsolódó jogi normákban (mint az Átmeneti rendelkezések), amelyek alapul szolgálhatnak a társadalmi kötöttség kérdésének megválaszolására.

Végezetül leszögezném, hogy a tulajdonhoz való jog és a társadalmi felelősség kapcsolatát tovább lehetne elemezni, tekintettel arra, hogy mindig megjelennek olyan vizsgálati szempontok, amelyeket a dolgozat írója nem vett figyelembe, vagy kutatásai során nem ismert fel. Ennek alapján úgy vélem, hogy e témát tovább lehetne kutatni, példaként említve az alkotmánybírósági gyakorlat még mélyebb megismerését, áttekintését, vagy a társadalmi felelősség körének további

szempontok alapján történő vizsgálatát, ám a jelen dolgozatra megállapított terjedelmi korlátok ezt már nem tették lehetővé.

Felhasznált irodalom

Chronowski Nóra – Alkotmányjog és közigazgatási jog I., Dialóg Campus Kiadó, Budapest – Pécs 2011

Chronowski Nóra – Drinóczi Tímea – Petréttei József – Tilk Péter – Zeller Judit: Magyar alkotmányjog III. Alapvető jogok, Dialóg Campus Kiadó, Budapest – Pécs 2010

Dr. Holló András – Dr. Balogh Zsolt: Az értelmezett Alkotmány. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest 2010

Drinóczi Tímea: A tulajdonhoz való jog az Alaptörvényben = Jogtudományi Közlöny, 2012/5
Entscheidungen des Bundesverfassungsgerichts 16, 147, 181 f., (BVerfGE) im Verlag J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen

Halmai Gábor – Tóth Gábor Attila: Emberi jogok. Osiris Kiadó, Budapest 2008

Jakab András (szerk.): Az Alkotmány kommentárja. Budapest, Századvég Kiadó 2009

Katz, A.: Staatsrecht. C. F. Müller Juristischer Verlag, Heidelberg, 1994

Kolláth György: Szorul az adóhurok a gyermekek nyakán: az Alaptörvény sem szent?
<http://humanpolitika.hu/index.php/hr-hirek/belfoeld/7168-szorul-az-adohurok-a-gyermekek-nyakan-az-alaptoerven-ny-sem-szent>

Manssen, G.: Staatsrecht II. Grundrechte. Verlag C. H. Beck, München 2010

Naszladi Georgina: Eldőlt a korábbi alkotmánybírói határozatok jogi sorsa. Közjogi Szemle 2012/2

Sári János – Somody Bernadette: Alkotmánytan II. Alapjogok. Osiris Kiadó, Budapest 2008

Szülőtartás vagy rokonság? <http://www.mszo.hu/index.php?oldal=archivum.php&id=93>

Trócsányi László – Badó Attila (szerk.): Nemzeti alkotmányok az Európai Unióban, KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest 2005

Jogsabály jegyzék

Magyarország Alaptörvénye, valamint a hozzá fűzött indoklás

A Magyar Köztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvény

A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény

A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény

A házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény

A kisajátításról szóló 2007. évi CXXIII. törvény

A Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény